

Türk Matbaacılığının Önemli İsimlerinden Ahmed İhsan (Tokgöz) ve Matbaası

Fatih RUKANCI* - Hakan ANAMERİÇ**

ÖZ

Bilim tarihinde önemli değişimlere neden olan matbaanın Osmanlı devletinde ilk kez kullanımı II. Beyazıt döneminde, 1494 tarihinde gerçekleşmiştir. Osmanlı topraklarında ilk olarak gayri müslimler tarafından kullanılan matbaanın yaygınlaşması Lale Devri (1718-1730) ile birlikte Batı'ya açılma yönelişiyle mümkün olabilmiştir. Bu açılım, 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat fermanları ile tamamlanmıştır. Ancak Osmanlı devletinde matbaacılık ve yayın dünyası, 19. yüzyılın sonlarına kadar devlet kontrolünde olmuş uzun süre sansür ve yasaklamalara maruz kalmıştır. Osmanlılarda 19. yüzyılın sonlarındaki matbaacılık ve yayın faaliyetleri hakkında açıklayıcı bilgiler verilen çalışmada, söz edilen dönemin önemli simalarından ve Servet-i Fünun'un da kurucusu olan Ahmed İhsan Bey'in 1888'de kurmuş olduğu matbaanın yayıncılık serüveni, orijinal belgeler ışığında ele alınarak dönemin siyasi otoritesinin yayıncılığa bakış açısı ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahmed İhsan Tokgöz, Servet-i Fünun, Osmanlı matbaacılığı, Türk matbaacılığı.

ABSTRACT

Ahmed İhsan (Tokgöz) in Turkish Printing, and His Printing House

The printing press which caused important changes in the history of science became started in the Ottoman Empire in 1494 during the reign of Sultan Beyazıt II. The printing press was first used by non-moslems in the Empire and became widespread because of westernization efforts during the Tulip Period between 1718-1730. These efforts were completed with the Tanzimat and Reform edicts in 1839 and 1856. However, printing and publishing remained under the control of the Ottoman government and strict censorship was of a normal

* Yard.Doç.Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü / ANKARA, e-posta: frukanci@gmail.com

** Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü / ANKARA, e-posta: anameric@humanity.ankara.edu.tr

procedure until the end of the 19th century. This study provides information on Turkish printing and publishing activities at the end of the 19th century. It further elaborates the founding of the Ahmed İhsan Printing Press in 1888 and its publishing adventures. Ahmed İhsan was an important figure of this time and also the founder of a current in Turkish literature, the Servet-i Fünun.

Key Words: Ahmed İhsan Tokgöz, the Ottoman printing press, Turkish printing press, Servet-i Fünun.

Giriş

Dünya tarihinde önemli kültürel, bilimsel ve siyasi değişimlere neden olan matbaa, diğer bir deyişle hareketli harflerle basım tekniği, Türkiye topraklarına II. Beyazıt döneminde (1481-1512) İspanya'dan gelen iki Yahudi kardeş¹ tarafından 1494'de getirilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır (Topdemir 2002: 21; Ersoy 1959: 19-20). Ancak bilindiği gibi kullanımı ve etkinliği uzun süre etkin bir biçimde yaygınlaştıramamıştır. Lale Devri (1718-1730) ile birlikte bir batıya açılma dönemi başlamış, bu yönelişle birlikte matbaanın da devletin bekası ve/veya gelişimi için öneminin farkına varılmış ve yönetiminin tamamen devlet tarafından yapılacağı bir "devlet yayın evi/matbaası" kurulması kararlaştırılmıştır.

1726'da İstanbul'da kurulan ilk Türk matbaası, ilk dönemlerinde görmüş olduğu devlet desteği ile de başarılar elde etmiş ancak, matbaanın kurucusu İbrahim Müteferrika'nın ölümünden sonra uzun süre kullanılmamıştır. Bunun en önemli nedeni toplumun bilgiye olan gereksiniminin boyutları ve bunun halka aktarılmasında aracı olan kaynakların üretim düzeyidir. Osmanlı-Türk toplumunda bilginin aktarılmasında kullanılan en etkin yöntem, sözlü aktarımdır. Bu yöntem hem dini - ahlaki yaşamda, hem bilimsel yaşamda hem de mesleki yaşamda kullanılmaktaydı.² Bu durum, matbaanın ve matbaa ile ilgili diğer iş kollarının gelişimini engellemiş ve Osmanlı toplumunun yaklaşık 200 yıl geri kalmasına neden olmuştur.

1 David ve Samuel Nachmias kardeşlerin İstanbul'da kurdukları matbaa.

2 Osmanlı toplumunu temel unsurlardan biri olan Müslümanların oluşturdukları tarikatlarda, tarikatların yapısı, diğerlerinden farklılıkları, yorumları ve uygulamaları tarikat mensuplarına büyük oranda sözlü olarak aktarılmaktaydı. Bilimsel yaşamda ise; Osmanlı eğitim sisteminin temel kurumları olan medreselerin ders programları iki bölümden oluşmaktadır. Bunlar, *Akli* ve *Nakli İlimlerdir*. XIX. yüzyılın son dönemlerine kadar nakli ilimler ön planda kalmıştır. Bu ilimler içerisinde yer alan çeşitli konularla ilgili yazılı kaynaklar var olmasına rağmen, uzun süre değiştirilmeden kullanılmış ve sözlü aktarıma olanak tanımıştır. Aynı bilgi aktarım özelliği, Osmanlı toplumu içerisindeki meslek gruplarına da uygulanmaktadır. Geleneksel mesleki eğitimde, o meslek ile ilgili teknik, uygulama ve yöntemler usta-çırak ilişkisi içerisinde *şifai* olarak aktarılmaktaydı. Osmanlı toplumunda mesleki yayınlar XIX. yüzyılın sonlarından itibaren yayımlanmaya başlamıştır.

Osmanlı toplumunda matbaa ve matbaacılık ile ilgili üçüncü atılım ise, Tanzimat dönemi yenilikleridir. Bu dönem, Osmanlı devletinin batıcılık anlayışını kavramaya çalıştığı ve batı dünyasından hemen her alanda etkilediği bir süreci ifade etmektedir. Ancak, batıya bu kadar yaklaşılması matbaacılık açısından çok da verimli olmamıştır. 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı'nda, yayın işleri için bir engel yoktur. Ancak bu konuyla ilgili ilk girişimleri devlet değil, Osmanlı tebaasındaki kişiler ~özellikle de Rum ve Ermeni vatandaşlar~ gerçekleştirmişlerdir. Tanzimat dönemi, yayıncılık hayatına yeni yayınların girmesine de ön ayak olmuştur. Batı dünyasında XVI. yüzyılın son dönemlerinde sıklıkla basılmaya başlayan kitapların yanı sıra süreli yayınların da yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir.

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda ise özellikle süreli yayınlar, batı dünyasında bilginin paylaşıldığı ve aktarıldığı öncelikli yayın türleri olarak ön plan çıkmıştır. Süreli yayınlar aynı zamanda güncel bilginin de yaygınlaştırılmasında önemli rol almaktaydı. XVII. yüzyılın başında günlük siyasi, hukuki ve ekonomik haberlerin özellikle herhangi bir sınıfa veya zümreye dahil olmayan kişilere aktarılması gazeteler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu tür yayınların XVI. yüzyılın sonlarında (1583-1598) Almanya'da başlamış olduğu bilinmektedir. Michael Aitzing, Frankfurt'ta yılda 2 kez yayımlanmak üzere geçmiş altı ayın haberlerini ~özellikle politik haberler~ derlediği bir yayın³ çıkarmıştır (Harris, 1987: 10). İlk gazete olan *Relation aller Fürnemmen und Gedenckwürdigen Historien* (*Tüm Seçkin ve Unutulmaz Haberlerin Dermesi*) adıyla bir kitapçı, yazar ve matbaacı Johann Carolus tarafından 1609 yılında Strasburg'da yayın hayatına başlamıştır (Weber 2006: 390-391; Labarre 1997: 83; Burke 2000: 168-169; Harris 1987: 11-12). Bu ilk girişimlerden sonra süreli yayınların gelişimi Hollanda'da devam etmiş ve buradan diğer Avrupa ülkelerine geçmiştir. Bu tür yayınlar matbaacılığın gelişmesi ile paralel olarak, halkın bilgilendirilmesinde de belirleyici rol almıştır. Her ne kadar batı dünyasında da çeşitli engellemeler ve yasaklamalar olsa da halkın büyük bir kesimi bu tür yayınların üretilmesinde belirleyici olmuş ve bu kaynaklar için talepte bulunmuştur. Osmanlı yayın hayatındaki ilk gazete, 1831'de yayımlanmaya başlayan *Takvim-i Vekayi*⁴ ilk dergi ise, 1849 yılında yayımlanmaya başlayan ve mes-

3 Bu yayının türüne *Messrelationen* veya kısaltılmış olarak *Relationen* adı verilmektedir ve düzenlenen fuarlarla ilgili çeşitli bilgileri içermektedir. *Michael Aitzing* bu yayını, 1588 yılına kadar çıkarmaya devam etmiştir. Bu süreli yayın düzenlenen fuarlarla ilgili bilgi vermesinin yanı sıra Alman İmparatorluğu'ndaki (Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu) politik yaşantısından kronolojik olarak düzenlenmiş belgeler ile de bahsetmektedir. Bu nedenle 1583'te hazırlanan bu yayının *Relatio Historica* adını almıştır.

4 *Takvim-i Vekayi*, tam anlamıyla devletin denetiminde ve onun politikasını yansıtan resmi bir gazetedir. Çeşitli dillerde yayımlanan ve farklı konulara yer veren gazeteler 1860'dan sonra çıkmaya başlamıştır.

leki bir yayın olan *Vakayi-i Tıbbiye*'dir⁵. Bu süreli yayınlar ile Osmanlı-Türk halkı batı dünyasındaki benzerlerinden dergi yayımcılığı olarak 248 yıl, gazete yayımcılığı olarak ise tam 240 yıl sonra tanışmıştır. Bu bağlamda, Osmanlı toplumunun çeşitli sınıfları 1849 yılına kadar, güncel bilgilerden, bilimsel yazılardan, edebi metinlerden ve diğer ansiklopedik bilgilerden faydalanmakta oldukça yetersiz ve isteksiz kalmış, bu yayınlardan gerektiği gibi faydalanamamıştır.

1831 yılında daha önce matbaacılık çalışmalarında olduğu gibi devlet yine kendi kontrolünde ve siyasetinde bir gazete kurmaya karar vermiş ve dönemin padişahı II. Mahmut (1808-1839) tarafından ilk Türk siyasi (resmi) gazetesi olan *Takvim-i Vekayi* çıkarılmaya başlamıştır. Bu gazete Osmanlı toplumunda süreli yayıncılığın ilk ciddi örneğini de oluşturmaktadır. Bu dönem ile birlikte Osmanlı yayıncılık tarihine ve bilimsel yaşamına önemli yenilikler getiren bilimsel-mesleki derneklerin de kurulmaya başlaması yayıncılık faaliyetlerinin yen bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Bu dernekler, bilimsel faaliyetlerini halka aktarmak için bilimsel dergiler yayınlamaya başlamışlardır.⁶

Tanzimat ve Islahat fermanlarının getirmiş olduğu özgürlük ortamı, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlılardaki yayıncılık hayatında da çeşitliliklere ve girişimlere neden olmuştur. Ancak dönemin siyasi olayları bu özgürlük ortamının Osmanlı devletinin bütünlüğüne yönelik çalışmalara dönüşmesi nedeniyle sansür ve yasaklama tedbirlerini de beraberinde getirmiştir.⁷ Bu tedbirler, özellikle II. Abdülhamit döneminde (1876-1909)

5 Bazı kaynaklarda bu yayın için gazete denilmektedir.

6 Dernekler ve yayınları için daha fazla bilgi için bkz. Ekmeleddin İhsanoğlu, "Modernleşme Süreci İçinde Osmanlı Devletinde İlmî ve Mesleki Cemiyetleşme Hareketlerine Genel Bir Bakış". *Osmanlı İlmî ve Mesleki Cemiyetleri I. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu 1987* içinde (1-31), Yay. Hazı: Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1987.

7 4 Ocak 1840, Tabhane-i Amire'de isteyenlerin Bab-ı Ali'den izin alarak kitap basabilecekleri, 1857 Matbaa Nizamnamesi, Bu nizamname ile ilgili ön çalışma, Osmanlı Arşivleri'nde "Dersaadet ve bilad-ı selasede mevcut matbaaların belli bir düzene sokulması" başlıklı, 12 Zilkade 1272 (15 Temmuz 1856) tarihli ve 356/15604 no'lu İradeler/Meclis-i Vala fonunda bir belge bulunmaktadır. Bu nizamname, 20 Cemazi'ül-ahir 1273'te (15 Şubat 1857) hazırlanmış ve *Takvim-i Vekayi* gazetesinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Nizamnamenin ilk maddesinde; "Dersaadetde gerek litografya ve gerek huruf ile kitab tabetmek isteyenlerin keyfiyetiyle Meclis-i Maarif ve Zabiye marifetiyle tahkik olunduktan sonra meclis-i mezkureden ba-mazbata makam-ı ali-i sadaret-i uzmadan istizan ile canibi zabtiyeden mezuniyeti havi yedlerinde senedi mahsusları olmadıkça basmahane küşad edemeyeceklerdir." ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeyle bağlantılı olarak Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'nda 367/6095 no'lu ve 12 Cemazi'ül-ahir 1273 (7 Şubat 1857) tarihli "Litoğrafya tezgahları hakkında hazırlanan matbaa nizamnamesinin uygulamaya konulması." ile ilgili İradeler/Meclis-i Vala fonu içerisinde bir belge yer almaktadır. Belge incelendiğinde 15 Şubat 1857'de yürürlüğe giren Matbaa Nizamnamesi'nin uygulanması ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu durum, kanunun çıkış tarihi ile uygulama kararının alındığı tarih bakımından

yoğunlaşmıştır. Bu siyasi ortam içerisinde bazı Türk girişimciler, matbaa kurarak siyasi gelişmeleri değerlendirmek üzere yayımlar yapmaya başlamışlardır. İşte bu girişimcilerin en tanınmışlarından olan Ahmed İhsan Bey (Tokgöz) kurduğu matbaa ve çıkardığı dergi ile Türk matbaacılığı ve yayın hayatında önemli bir yere sahip olmuştur.

Ahmed İhsan Bey (1868-1942), 1884/1885 döneminde Mekteb-i Mülkiye'den mezun olmuş ve ardından *Şafak* adlı kısa süreli bir dergi yayımcılığı ile yayıncılık hayatına başlamıştır. Bu kısa yayın macerasından sonra *Umran* adlı yeni bir dergi çıkarmış ancak bunu da fazla sürdürememiştir. Ahmed İhsan Bey, 1888'de kurmuş olduğu ve ilk adı Alem Matbaası⁸ olan *Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi* ile Türk yayın hayatına girmiştir (Ahmed İhsan 1912: 1; Osmanlı Kaynaklarına... 2003: 978). Ahmed İhsan Bey, yayıncılığı dışında kendisinin yazmış ve çevirmiş olduğu eserler ile de Türk yayın hayatının tanınmış simaları arasında yer almaktadır. Çevirmiş olduğu eserlerin başında, ünlü Fransız yazar Jules Verne'in *Seksen Günde Devr-i Alem* adlı eseri bulunmaktadır. Ahmed İhsan Bey Victor Hugo'nun bu eserini 1888'de forma forma yayımlamıştır. Ardından yine Victor Hugo'nun en ünlü bilim-kurgu romanlarından biri olan *Gizli Ada'yı* çevirerek yayımlamıştır. *Seksen Günde Devr-i Alem* ve *Gizli Ada* romanlarının beklenenden fazla ilgi görmesi üzerine Ahmed İhsan Bey romanların yayımcısı olan Paris'deki *Hetzl Yayinevi* ile iletişime geçerek Hugo'nun bir diğer eseri olan *Denizler Altında Seyahat'i*

mümkün görülmemektedir. Çünkü uygulama kararı kanunun yürürlüğe girmesinden önce hazırlanmıştır. 1864 *Matbuat Nizamnamesi*, 1873 "Kitab Tabı Hakkında Nizamname ve ona yapılan ek", 1873 "Dersaadetde ve Memalik-i Sahanedeki Tab ve Neşrolunan Her Nevi Gazete ve Evrak-ı Havadis-i Mülkiye ve Politikiye Tabı ve Nesri Hakkında Bu Kere Tanzim Olunan Nizamname". 1888 "*Matbaalar Nizamnamesi*". Özellikle 1881'den sonra yürürlüğe konulan uygulamalar tüm ülke genelinde öncelikle günlük ve siyasal yaşantıyı büyük ölçüde etkilemiş, sansür, yasaklama ve istihbarat toplama uygulamalarından her türlü yayın da etkilenmiştir. Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi, özellikle yurt dışından Osmanlı devletine sokulan veya yurt dışında basılarak sınırlar içerisinde satılan kitaplar ve süreli yayınlar sözü edilen sansür ve yasaklama uygulamalarından büyük oranda etkilenmiştir. II. Abdülhamit döneminde 20 Şaban 1305 (2 Mayıs 1888)'te yabancı postalarla yurda sokulan muzır neşriyatın yasaklanması konusunda gerekli önlemlerin alınması gerektiğinin bildirilmesi ve yine bu dönemde 10 Safer 1309 (15 Eylül 1891)'da Avrupa'da muzır neşriyatta bulunan bazı gazetelerin Osmanlı devletine girişlerinin men edilmesi ve 1901'de Osmanlı devleti sınırları içerisinde ve dışında basılan zararlı kitap ve dergilerin yasaklanması ile ilgili uygulamalar gerçekleştirilmiştir.

- 8 Ahmed İhsan Bey tarafından kurulan Alem Matbaası'nın yönetimi, beraber çalıştığı Mustafa Efendi tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle bazı kaynaklarda matbaanın kurucusu olarak görülmektedir. Ahmed İhsan Bey, matbaanın yönetimini 1310 (1893) depreminden sonra Mustafa Efendi ve adliyyede çalışan arkadaşlarından Asım Bey'e bırakmıştır. Matbaa, Bab-ı Ali'de Zabtiyye Caddesi 45 numaradadır. Litografya ve hurufat baskı yapmakta, Türkçe, İngilizce, Rumca, Ermenice ve Fransızca yayınlar basmakta ve ayrıca resim de basmaktadır. Kuruluş tarihi ise 1302 (1885)'dir.

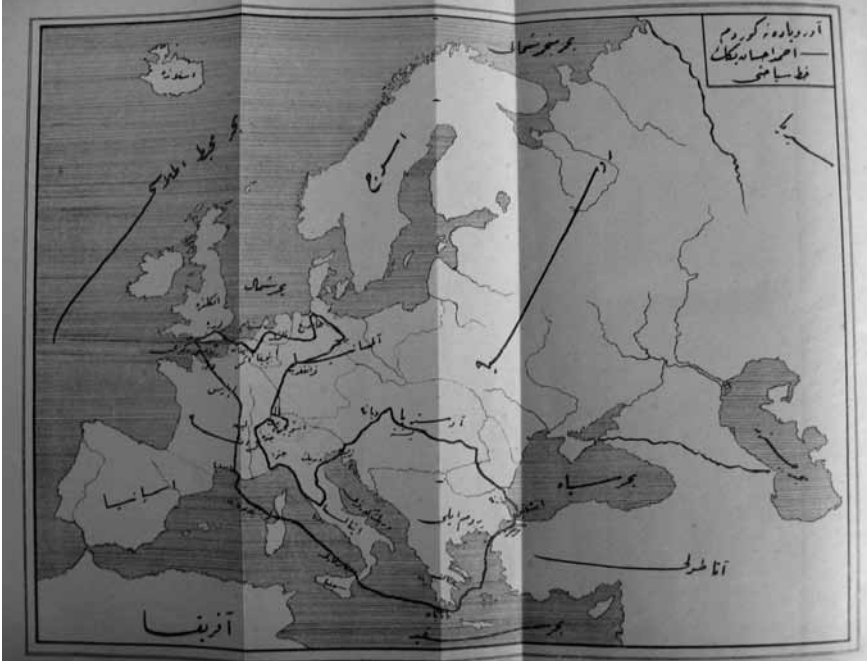
(*Denizler Altında 20.000 Fersah*) resimli olarak basmıştır. 1890 yılı içerisinde yapmış olduğu çevirileri büyük talep gören Ahmed İhsan Bey, dönemin ünlü yayıncılarından olan Akarel'den sipariş almış ve *Kaptan Grant'in Çocukları* adlı romanı çevirerek yayımlamıştır. Böylelikle Ahmed İhsan Bey uzun yıllar devam ettireceği yayıncılık yaşamına da profesyonel olarak başlamıştır. Ahmed İhsan Bey bu eserlerin yanı sıra yine Jules Verne'den *Çin'de Seyahat*, *Kaptan Hatteras'ın Sergüzeşti*, *Havada Seyahat*, *İki Sene Mektep Tatili*, *Yer Altında Seyahat*, *Chancellor*, *Araba ile Seyahat* ve *Merkez-i Arza Seyahat* adlı bilim-kurgu (fenni) romanları da çevirerek basmıştır. Ayrıca *Georges Ohnet* (1848-1918), *André Theuriet* (1833-1907), *Octave Feuillet* 1821-1890), *Eugène Sue* (1804-1857), *Emile Richbourg*, *Paul de Kock* (1793-1871), *Madame Matilde Seravone*, *Andre Turbat*, *Andre Armandy* (1882-1958), *Paul Harrigaut*, *Xavier de Montepin* (1824-1902), *François Coppée* (1842-1908), *Alphonse Daudet* (1840-1897), *Roland Dorgèles* (1885-1973) ve *Paul Bourget* (1852-1935)'nin de eserlerinden çeviriler yapmıştır (Ahmet İhsan Tokgöz, 1996: 8-9, 41-44).⁹

Ahmed İhsan Bey, Jules Verne'in 12 eserini Türkçeye kazandırmış ve batı dünyasının eserlerini Osmanlı toplumuna tanıtmış ve Ahmed Midhat Efendi ile birlikte 1889'da çıkarmış olduğu *Servet-i Fünûn* dergisi ile asıl ününü kazanmıştır (Gövs: 383; Ahmed İhsan 1889: I). Bilindiği gibi *Servet-i Fünun*, bir bilim dergisi olmasının yanı sıra Türk edebiyatının önemli dönemlerinden de birini ifade etmiştir. *Edebiyat-ı Cedide* olarak da bilinen bu dönemde, döneme adını veren dergi, Ahmed İhsan Bey'in matbaasında hazırlanmış ve basılmıştır. Derginin ilk sayısı 27 Mart 1891'de yayımlanmıştır. *Servet-i Fünun*, Türk yayın hayatındaki ilk resimli yayınlardan biri olma özelliği de taşımaktadır. Derginin ve daha önce çevrilip yayımlanan kitapların resimli olması, bu yayınların dikkat çekmesini ve belirli bir zümrenin oluşmasını sağlamıştır. 7 şubat 1896 tarihli 256. sayısında Tevfik Fikret'in yazı işleri müdürlüğüne

9 Ahmed İhsan'ın kurmuş olduğu matbaalarda kitap olarak yayımlanmış olduğu kendi eserleri ve çevirileri; *Deniz Altında Seyahat* (1889), *Seksen Günde Devr-i Alem* (1890), *Gizli Ada* (1890), *Kaptan Grant'in Çocukları* (1890), *Avrupa'da Ne Gördüm* (1891), *Ülfet* (1891), *Haver* (1892), *Kaptan Hatteras'ın Sergüzeşti* (1892), *Cevv-i Havada Seyahat* (1892), *İki Sene Mektep Tatili* (1892), *Mihver-i Arz* (1892), *Çin'de Seyahat* (1892), *Yer Altında Seyahat* (1892), *Hırsız Kadın* (1892), *Araba ile Devr-i Alem* (1893), *Beş Hafta Balonla Seyahat* (1895), *Balonla Bir Facia* (1895), *Chancellor* (1903), *Tuna'da Bir Hafta* (1911), *Tirol Cephesinde Seyahat* (1917), *Matbuat Hatıralarım* (1930). Çeviri çalışmaları; *Bambus* (1886), *Croix-Mort Kadınlar* (1887), *Demirhane Müdürü* (1889), *İki Valide* (1890), *Ekmekçi Kadın* (1890), *Kontes Sarah* (1891), *Sütçü Kız* (1892), *Sürat Katarında* (1892), *Mihver-i Arz* (1892), *Demiryol Mühendisi* (1893), *Küçük Mavi* (1893), *Bir Hatıra-ı Muhabbet* (1894), *Bir Muhabirin Defter-i Seyahati* (1894), *Gençlik* (1894), *Hüsn ü An* (1895), *Genç Fromont ve Büyük Reslair* (1895), *Sevda-yı Hakiki* (1895), *Mücrim* (1897), *Flavta* (1901), *Mai Düşes* (1901), *Spencer Adası* (1902), *Antil Adalarında Seyahat* (1904), *Rus Ateşi* (1927), *Rapa Novy Adası* (1928), *İstanbul İşgal Altında İken Acide Russique (Bir Haraşo)* (1931), *Yolda* (1933). Bu çeviriler *Servet-i Fünun* dergisinin çeşitli sayılarında yayımlanmıştır. Bkz. *Ahmet İhsan Tokgöz*, Haz. Bilge Erçilasun, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1996, s. 203-206.

getirilmesinden sonra yeni yetişen ve batı edebiyatından etkilenen bir edebiyat kuşağının *Edebiyat-ı Cedide*'nin yayın organı haline gelmiştir (Kabacalı 2000: 97-98). *Servet-i Fünun*, 1896-1901 yılları arasında Recaizade Mahmud Ekrem, Cenab Şahabettin, Tevfik Fikret, Kemalzade Ali Ekrem, Safa, Halid Ziya (Uşaklıgil), Siret, Süleymanpaşazade Sami, Reşit Bey, Mehmed Rauf, Doktor Suad, Süleyman Nazif, Hüseyin Cahid (Yalçın), Cavid, Şuayb, Ahmed Hikmet ve Hüseyin Kazım gibi isimleri Türk edebiyatına kazandırmıştır.

Ahmed İhsan'ın dikkat çekici seyahat kitaplarından olan *Avrupa'da Ne Gördüm*'den gezi güzergahı

Ahmed İhsan Bey, yayıncılık ve matbaacılığın yanı sıra kendi eserlerini de yazmıştır. Bunlardan en önemlileri, Türk edebiyatında oldukça az rastlanan türlerden olan seyahatnamelerdir. Bunlardan, ilki *Asya-yı Şarkıye Seyahati* adıyla 1885'te hazırlanmış, diğeri, 1891 yılında yazılmış olan *Avrupa'da Ne Gördüm* adlı seyahatnamedir.¹⁰ İlk seyahat kitabı olan *Asya-yı Şarkıye Seyahati*'de 19 Mayıs 1885'te Moskova'dan başlayarak 2 Ağustos 1885'te Vladivostok'ta

¹⁰ Bkz. Ahmed İhsan, *Avrupada Ne Gördüm*, Alem Matbaası, İstanbul, 1891, (AÜDTCF Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü N 5384).

sona eren seyahatinde Rusya, Mançurya, Japonya ve Moğolistan¹¹ ile ilgili gözlemediği olaylara yer vermiştir. *Avrupa'da Ne Gördüm* adlı ikinci seyahat kitabında ise; Avrupa kentlerine yaptığı gezilerdeki anılarına yer vermiştir. 1891'de yazmış olduğu diğer seyahat kitabında ise Paris ve Viyana'da yayıncılık ve matbaacılık ile ilgili gözlemlerine ve daha önce özenerek izlediği Avrupalıların yaşayışlarına ilişkin notlar bulunmaktadır. Bu kitapta yer alan anılarını önce *Servet-i Fünûn* dergisinde yayımlamış daha sonra kitap haline getirmiştir.¹² Diğer bir seyahat kitabı ise; 1909 yılında yine kendi matbaasında yayımlanmış olan *Tuna'da Bir Hafta* adlı eserdir. Ahmed İhsan Bey bu kitabında Almanya'nın Passau kentinden başlayıp tüm Avrupa'yı geçerek Romanya'nın Sünne kentinden Karadeniz'e dökülen Tuna nehrinde yapmış olduğu seyahati anlatmaktadır.¹³ Ahmed İhsan Bey'in önemli seyahat kitaplarından sonuncusu ise 1917'de yayımlanan *Tirol Cephesi'nde Seyahat* adını taşımaktadır. Ahmed İhsan Bey bu yapıtında da diğer seyahat kitaplarında olduğu gibi gezdiği yerlerle ilgili gözlem ve deneyimlerini aktarmaktadır.

Ahmed İhsan Bey, Viyana ve Paris seyahati sonrasında derginin resimlerini düzenlemek amacıyla yurt dışından bir hakkakın da getirtilmesini sağlamış ve Paris'ten gelen M. Napier, Sanayi-i Nefise Mektebi'nde hak dersleri de vermeye başlamış ve bu görevini tahminen 1896/1897 öğretim yılına kadar sürdürmüştür (Kabacalı 2000: 108; Dersaadet'de neşrolunmakta... 1891; Dersaadet'de neşredilen... 1891; Sanayi-i... 1895 (a); Sanayi-i... 1895 (b)).¹⁴

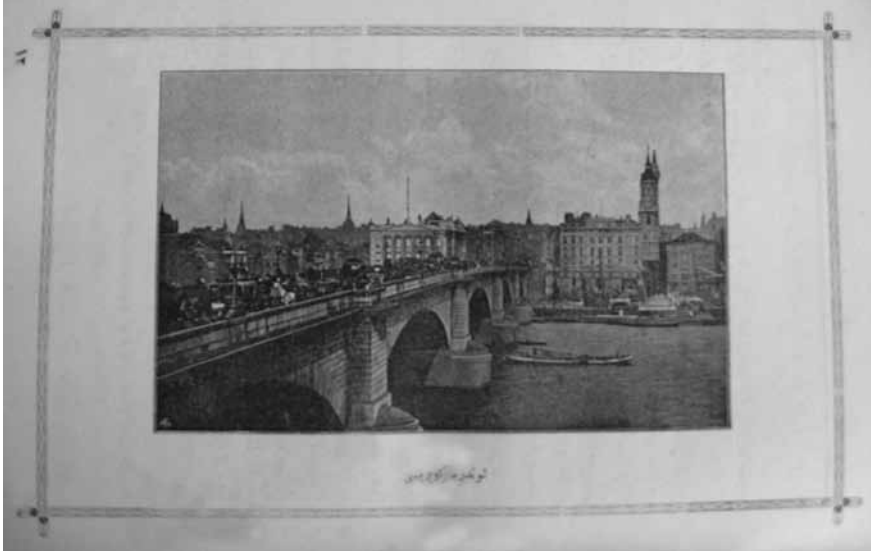
Servet-i Fünun için 1890'lı yılların sonu oldukça sıkıntılı ve zor geçmiştir. Bu süreçte Osmanlı devleti ve toplumu, Avrupa devletlerinin siyasi çatışmaları içinde kalmış, ülkedeki ekonomik ve siyasi yapı, iç düzenin de bozulmasıyla birlikte II. Abdülhamit'in baskısını özellikle de yayıncılık üzerinde daha da fazla hissetmeye başlamıştır. Bu süreç, *Servet-i Fünun*'da ilk dönemlerdeki kimliğini değiştirmesine neden olmuştur. Öncelikle 1898'de derginin yazı kadrosundan büyük kopmalar olmuş, daha sonra derginin yayınladığı konularda değişimler olmuştur. Önceleri edebiyat ve sosyal konulara ağırlık

11 Ahmed İhsan bu gezisine Moskova'dan başlamış ve sırasıyla Kazan, Perm, Ekaterinburg (Ye-katerinburg), Tyumon (Tyumen), Tobolsk, Krasnoyarsk, Irkutsk, Odinsk, Çita, Setretorsk (Sretensk olabilir), Blogovesçersk, Kabarkova, Kaminribolovo ve Vladivostok kentlerini dolaşmıştır.

12 Bkz. Ahmet İhsan, *Avrupa'da Ne Gördüm: Tuna'da Bir Hafta*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007.

13 Bkz. Ahmed İhsan, *Tuna'da Bir Hafta*, İstanbul, Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekası, 1327 (1909). (AÜDTCF Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü Reşer Koleksiyonu 95).

14 Ahmed İhsan Bey bu uzmanın matbaadaki çalışmasından şikayetçidir. [y.n.].

1891'de Alem Matbaası'nda basılan *Avrupa'da Ne Gördüm* adlı kitaptan Londra Köprüsü resmi

veren dergi, bu süreçte muhasebe, tıp ve sağlık bilimleri ve sanayi ile ilgili yazılara ağırlık vermeye başlamıştır (Matbuat..., 1993: 86-104). 1901'de ise dergi, 40 gün kadar kapalı kalmış, sahip ve yazarları hakkında soruşturma başlatılmıştır. Ancak Ahmed İhsan Bey özel girişimleri ve çevresi ile bu dönemi sorunsuz geçirmiştir. *Servet-i Fünun*, 27 Mart 1891'de ilk yayımlanmaya başladığından 1901'de ilk kez kapatıldığı güne kadar bir edebiyat dergisi olarak yayımlanmış, 1901-1908 yılları arası resimli ve genel konulu bir kimlik kazanmıştır. 1908-1920 tarihleri arasında ise; siyasi bir gazete olarak yayın hayatını sürdürmüştür.¹⁵

Servet-i Fünun dergisi sahibi Ahmed İhsan Bey'in basın özgürlüğü ile ilgili görüşleri olduğu, basın-yayın özgürlüğünden yana tavır aldığı ve bu yasağın kaldırılması ile Osmanlı toplumunun daha fazla yayın ile tanışacağı kanısını taşıdığı bilinmektedir. Ancak, bu görüşlerini dönemin siyasi, ekonomik ve toplumsal açıdan değerlendirdiğinde sözü edilen yasağın kaldırılmasının bilginin toplumsallaşmasına pek de fazla katkıda bulunmayacağını kendisi şu şekilde ifade etmiştir:

¹⁵ *Servet-i Fünun* 1891-1901, 1901-1920 ve 1924-1944 yılları arasında yayın hayatını sürdürmüş, 1901'de 1,5 ay, 1920-1924 yılları arasında İstanbul'un işgali ve sonrasındaki siyasi olaylar nedeniyle de yaklaşık 5 yıl kapalı kalmıştır.

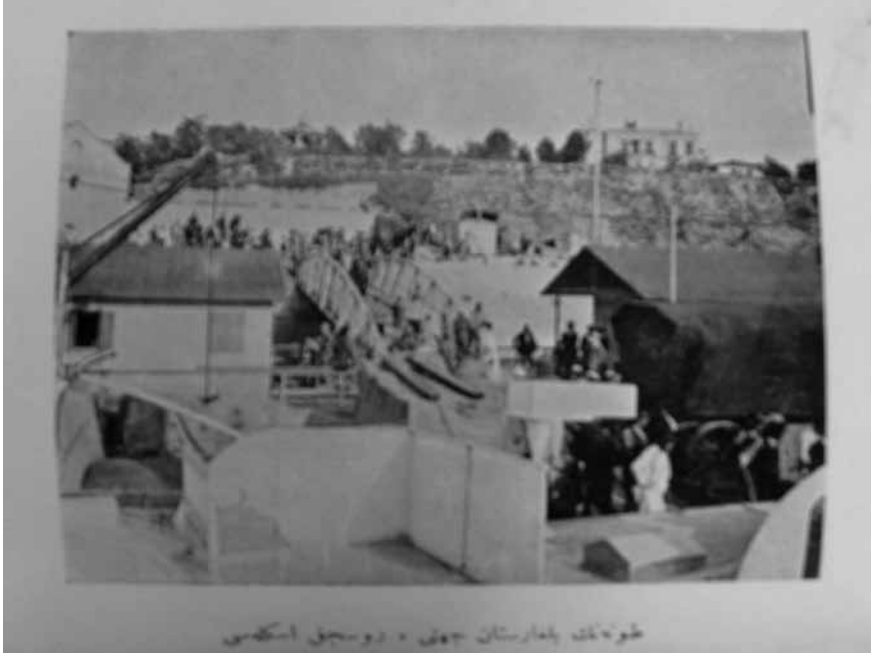

“*Servet-i Fünun*’un kırk yıldır yaşaması, Türk okurlarının kendiliklerinden gazetemizi satın almış olmasıyla sağlanmış değerdir, burada çetnlti etkenler vardır. Bunların başında *Servet-i Fünun* çıktığı zaman Abdülhamit’in resimli gazeteye ilgi gösterip bize dahiliyeden ödenek vermiş olması unutulmamalıdır. Ondandır sonra matbaamızın kuruluşu ve yavaş yavaş sanayi alanında gelişmesi, *Servet-i Fünun*’a büyük arka olmuştur.”

“Meşrutiyet’in başlangıcında saman ateşi gibi gazete okuma ve ya da gazete çıkarma hevesi parlamıştı. Saman ateşinden bizim de gözlerimiz kamaştı ama bu çok sürmedi. Meşrutiyet’e kadar taşrada ve İstanbul’da ancak bin müşterisi olan *Servet-i Fünun* birdenbire altı yedi bin okuyucu buldu. Ama bunlar da üç haftada fazla bağıllık göstermeyip dağıldılar. Biz gene eski müşteri sayısında kaldık. Bu da baskı yönetimi sırasında ne kadar yanlış sanılarda bulunduğumuzu bana anlatmıştı. Sanırdım ki sansür kalkar, kalemler özgür olur, toplumsal, felsefi, siyasi yazılar özgürce yazılırsa, *Servet-i Fünun*’un baskısı kesinlikle dört beş bin olur. Oysa bu da bir yanlış görüşmüş! Bilimsel, edebi yazılarla güzel sanat eserlerinin okuyucuları, ulusların kültür ve iktisat yaşamında çok yükselmesiyle artıyor. Bu gerçeği bilmeden gazete çıkarmak isteyen hevesliler, ilk yayın sırasındaki müşterilerin sürüp gideceğini sanarak hep zarara uğramaya yazgılıydı. Bundandır dolayı, Meşrutiyet’ten sonra Babı-ali yokuşuna koşan yeni gazeteciler ve dergiciler çok para yitirdiler; bu paraların toplamı müthiş rakamlarla belirtilebilir” (Matbuat..., 1993: 104).

Ahmed İhsan Bey’in bu itirafından yola çıkarak sözü edilen dönemde bilgiyi talep eden ve üreten bir zümrenin oluşmadığı da görülebilmektedir. Ahmed İhsan Bey, bunun bir ülkede basılan yayın sayısından çok ülkelerin ekonomik ve kültür düzeyleriyle doğru orantılı olduğunu vurgulamaktadır. Bu bakış açısı mesleği ve eğitimi ile birlikte ele alındığında ülkesinin düzelmesi için gerekli atılımın / değişimin içe kapanıklık ve koruma siyaseti değil, kaynakların iyi kullanılarak özellikle ekonomik alanda söz sahibi olmak üzerinde yoğunlaştığı görülebilmektedir. Bu yönüyle sadece yayıncı değil bir aydınlanmacı olduğu da ortaya çıkmaktadır.

Ahmed İhsan Bey’in yayıncılık ve matbaacılık hayatı ile ilgili Osmanlı Arşivi’nde de ilginç belgelere rastlanmaktadır. Kendisinin yapmış olduğu seyahatler, yazmış olduğu kitaplardan ve arşiv belgelerinden, Ahmed İhsan Bey’in geleneksel yayıncılık dışına çıkmak istediği ve Türk yayın hayatına farklı ve özgün teknik ve yöntemler getirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Osmanlı Arşivi’nde 6 Haziran 1893 tarihli bir belgede cam üzerine resim aktarılması ve basılması ile ilgili eğitim almak üzere matbaasından bir ustanın

Ahmed İhsan'ın 1911'de Ahmed İhsan Matbaası'nda basılan bir diğer seyahat kitabı *Tuna'da Bir Haftadan* bir resim

Paris'e gönderilmesini istemiştir (Resimli... 1893). Matbaanın baskı, temizlik, bakım ve onarım malzemelerinin de yurt dışından getirildiği ve bunlar için gerekli kolaylığın da dönemin siyasi otoritesi tarafından gösterildiği de arşiv belgelerinden izlenebilmektedir. Bu belgeler aynı zamanda Türk girişimcilerin de kimi vergi ve yasaklardan gayr-i müslim girişimciler kadar muaf olduklarını da göstermektedir. Ayrıca bu belgelerde baskı işlemleri için Almanya'dan getirilen mürekkep, tutkal, makine, metal baskı harflerinin gümrük vergilerinden muaf tutulması ve hemen matbaa sahibine teslim edilmesi ile ilgili konular yer almaktadır (Matbaacı... 1903; Masör Jerot... 1903; *Servet-i Fünun*... 1903; *Servet-i Fünun*... 1906; *Servet-i Fünun*... 1907).¹⁶

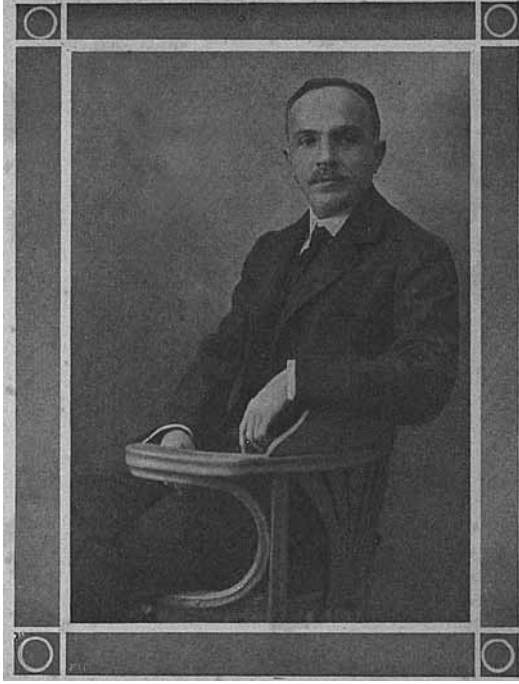
Arşiv belgelerinden elde edilen diğer bilgilere göre Ahmed İhsan Bey'in yayıncılık hayatından ilginç bazı olayların da yaşandığı anlaşılmaktadır. Bilindiği gibi 1876-1909 döneminde uygulanan büyük basın sansürü tüm ya-

¹⁶ Son belgedeki Eksene Fon adlı matbaacı, Çakmakçılıryokuşu'ndaki Sümbüllü Han'da yayıncılık yapan İksenefon (Xenophon) Teodoridis Efendi'dir. [y.n.].

yinevlerini ve yayınevi sahiplerini kontrol altında tutmaktaydı. 1908'deki II. Meşrutiyet'in ilanı bu basın sansürünü büyük ölçüde zayıflatmış ve yayıncılığın önündeki engelleri büyük ölçüde kaldırmıştır. Özellikle dini ve toplumsal kurallara aykırı yapılan yayınlar için kovuşturmalara sıklıkla rastlanmaktaydı. 7 Mart 1911 tarihli bir belgede; Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi tarafından basılıp piyasaya sürülen *İzdivaç Mektupları* adlı eserin dini ve milli ahlaka uygun olmayan konuları içerdiği ve bu nedenle eserin yazarı ve yayımcısı hakkında yasal takibat ve işlem yapılması kararlaştırılmıştır (Dersaadet'de... 1911). Bu olayla bağlantılı olarak I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda Osmanlı devleti polis teşkilatının yayınlarından olan *Polis Mecmuası* yine Ahmed İhsan Bey tarafından basılmıştır. Bu durum kovuşturma geçiren matbaanın her şeye rağmen Osmanlı devletindeki güvenilir ve önemli matbaalardan biri olduğunu göstermektedir (*Polis Mecmuasının...* 1915 (a); *Polis Mecmuasının...* 1915 (b); *Polis Mecmuasının...* 1915 (c)).

Ahmed İhsan Bey, yayıncılık ve matbaacılık çalışmalarının yanı sıra farklı alanlarda yöneticilik ve üyelik görevlerinde bulunmuştur. Bu görevlerinden en dikkat çekici olanı, 1908 yılında Selim Sırrı Tarcan'ın (1874-1957) girişimleri ile kurulan *Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Başkanlığı*'dır. Türkiye, (Osmanlı devleti) onun başkanlığı döneminde Uluslararası Olimpiyat Komitesi'ne 1911'de resmen üye olmuştur. Ahmed İhsan Bey bu görevi, 1908-1921 yılları arasında sürdürmüş ve yayınladığı gazetelerde de spor ile ilgili haberlere geniş yer ayırmıştır. Türkiye'de spor haberciliğine önemli katkıları olan Ahmed İhsan Bey, 1912'de *İstanbul Beyoğlu Belediyesi Şube Reisliği* görevinde de bulunmuştur. Ahmed İhsan Bey, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda da görev almış aydınlardan biridir. 23 Nisan - 17 Temmuz 1923 yılları arasında düzenlenen Lozan Konferansı'nın II. dönem görüşmelerine, TBMM Almanya-Avusturya basın temsilcisi olarak katılmıştır. Bu görevinin yanı sıra, yeni Türkiye Cumhuriyeti için en önemli atılımlardan biri olan Türk dilini geliştirme çalışmalarında da Ulu Önder Atatürk ile birlikte 26 Eylül 1932'de düzenlenen *I. Türk Dil Kurultayı Düzenleme Kurulu (Teşebbüs Heyeti)* üyeleri arasında yer almıştır. Ahmed İhsan Bey son olarak, 1931-1942 yılları arasında dört dönem (IV., V., VI. ve VII.) Ordu milletvekilliği yapmış, 1942'de Kocaeli-Değirmendere'de vefat etmiştir (*Türk Parlamento Tarihi...* 1996: 484-485).

*Servet-i Fünûn ve Matba'ası Mü'essisi
Ahmed İhsan Bey*

Ahmed İhsân ve Şürekâsı Matba'acılık 'Osmanlı Şirketinin Târîhçesi'¹⁷

Ahmed İhsân ve Şürekâsı Matba'asının târîh-i te'sîsi 1306 senesidir.

Ahmed İhsân Bey 1302 senesinde mekteb-i mülkiyeden neş'et eyledikden sonra san'ât-ı tahrîr ve tercemeye sülûk eylemiş idi. Evvel emirde altı ay Hâriciye Nezâreti Terceme Odası'nda ve iki sene müddet Tophâne Müşîriyeti Tercümân Muâvinliği'nde bulunduktan sonra 1306 senesi bidâyetinde hıdmet-i devleti kâmilen terk ve matba'ayı küşâd itmiş ve matba'anın te'sîsinden bir sene sonra "Servet-i Fünûn"u te'sîs eylemiş idi. Matba'anın ve gazetenin te'sîsinden evvel Ahmed İhsân Bey fennî romanlar mü'ellifi meşhûr Jul Vern'in külliâtını lisânımıza tercemeye başlamış olduğu cihetle bu külliâtın neşriyatında devam olunmuş ve matba'acılıkta tevsî-i ma'lûmât için 1307 senesinde bir büyük Avrupa seyâhati icrâ eylemişti. İşte bu seyâhatden 'avdetten sonradır ki matba'anın cihet-i fennî ve

¹⁷ Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi Servet-i Fünûn: İstanbul, 1328 (Rumi) 1912 (Miladi) Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaası, 20, ÖZEGE; 265 Resimli, Ahmed İhsan Tokgöz.

'amelıyyesi ıslâh olunarak memleketimizde ilk defa güzel resim basmağa muvaffakiyet elvirmişdir.

Matba'anın ism-i bidâyeten:

'Alem Matba'ası Ahmed İhsân ve Şürekâsı idi. Bir Türk ismiyle be-nâm olarak şirket-i ticâriye teşkili o zamanlar meşhûd olmadığı için pek çokları tarafından dücâr-ı mü'âheze olmuşdu. Hâlbuki mü'essis-i matba'a efkâr-ı bâtıla ve mü'âhezât-ı câhilâneye kat'ıyyen ehemmiyyet virmez idi ve virmemişdir. Ahmed İhsân Bey daha mekteb rahlelerinde iken Fransızca ders kitâblarının zîrinde gördüğü meşhûr "Haşet ve Şürekâsı" unvanını okudukça bunu model ittihâz iderek memleketimizde bir numûne vücuda getirmeğe kalben bir büyük arzu his itmiş idi. İşte o ilk heves sevkıyledir ki her dürlü müşkülâta rağmen bugün menazırın-i temâşâ ve tafsilât-ı teşükkülünü şu mecmu'ada okuduğunuz matba'a meydana gelmiştir.

Matba'anın teşekkülünden bir sene sonra te'sîs olunan musavver Servet-i Fünûn Gazetesi o zamanın en mühim muvaffakiyeti idi. Zira memleketde resimcilikten ve san'at-ı hakten haberdâr pek az kimseler var idi. Böyle fikdân-ı vesa'it içinde neşr olunan "Servet-i Fünûn"un meşâğil-i fevkâ'la'desi ve 'ale'l-husûs 1310 hareket-i 'arz müdehhişinin hasârâtı "Servet-i Fünûn" idâresiyle "matba'a" binâsını tefrika lüzum göstermiş idi. Ahmed İhsan Bey matba'anın idâresini iki şerîkine yani o tarihte matba'ada bulunan merhûm Mustafa Efendi ile el-yevm mensûbin-i adliyeden Asım Bey'e bıraktı. Kendisi sade gazete ve neşriyât-ı sâ'ire ile meşgûl oldu. Fakat matba'anın vazife-i nezâretini der-'uhde iden şerîklerden birisinin ma'lûl ve diğerrinin Mekteb-i Hukukda tahsilde bulunması hasebiyle "Alem" Matba'ası fena halde tezeb-zübe düşdü. Ahmed İhsan Bey arkadaşlarını ya fesh-i şirketle kendi isminin aradan çıkarılmasına, yahûd matba'anın münhasıran kendi nezâretine tevdi'ine da'vet eyledi. Vakı'a "Alem" matba'ası ihmâl-i idâre neticesi olarak sermâyesine nisbeten külliyetli borca giriftâr idilmiş idi. Bu hal 1311 senesinde cereyân eyliyordu. Şürekânın muvafakâtı üzerine Ahmed İhsan Bey matba'ayı, o zaman bulunduğu Ebussuud Caddesinden Servet-i Fünûn idâresinin kâ'in olduğu eski Zabtiye Caddesine nakl eyledi, şerîklerine harçlık olacak kadar tahsisât-ı cüz'iyeye virup hasılât-ı 'umûmiyeyi o şürekânın eser-i taksirâtı olan düyûnun etfâsına hasr eyledi ve böylece 1316 senesinde matba'anın idâresi ve bûdçesi yeniden kesb-i intizâm eyledi. Bundan sonra daha sermâye ilâesiyle tevsi'-i mu'amelât lazım geliyor, halbuki diğerr şürekâ sermâye ilâve eyleyemiyor idi. Halbuki Ahmed İhsan Bey neşriyât-ı muhtelifesi ve 'ale'l-husus Yunan muharebesine müte'allik neşriyât-ı musavveresi sayesinde tasarruf eylediği parayı yeni sermâye olarak matba'aya tahsîs ile tevsi'ine karar vermişti. Bu aralık şerîk-i ma'lûl Mustafa Efendi'nin irtihâli

vuku' bulduğu cihetle haremine intikâl iden hissesi Ahmed İhsan Bey tarafından mübâya'a idildi.

Artık eski Zabtiyedeki binâ matba'aya kafi gelmediği cihetle Bâb-ı 'Ali karşısındaki dâ'ireye nakl olundu. Bundan akdem şimdiki postahânenin arkasındaki yeni caddede dahi bir şube açmak mecbûriyeti hasıl olmuştu. Binânın 'adem-i müsâ'idesinden dolayı ayrı yerlere mevzû' âlât ve edâvât bir araya toplanmışdı. Ahmed İhsan Bey'in müşâreketinde kalan Asım Bey Mekteb-i Hukukta tahsîlini bitirmiş ve hizmet-i 'adliyeye intisâb iylemiş olduğundan 1323 senesinde anın müşâreketi dahi münkatı' oldu.

Bu halde matba'anın ismindeki "ve şürekâsı" kelimesi kaldırılmış, yalnız "Matba'a-i Ahmed İhsan" olmuş idi, bir sene sonra ise i'lân-ı Meşrutiyet vuku' bulmuşdu.

İ'lân-ı Meşrutiyetde her tarafa te'sîr iden şaşkınlık ve çoşkunluktan hissedâr olan matba'ada - Ahmed İhsan Beyin uzunca bir hastalığı dahi munzamm olarak umûr-ı dahiliyemiz karışmış idi. 31 Mart hadisesi bu karışıklığı tezyîd eyledi, hatta Bab-ı 'Aliye savrulan güllelerin bir danesi makine dâ'iresinin divârını yıkmış dahilinde tahribât yapmıştı.

Temmuz inkilâbının ve 31 Mart kıyâmının tesîrât-ı muhtelifesi zâ'il olduktan sonra matba'ayı evvel emirde anonim şirket haline ifrâğa ve bu vesile ile bazı zevâtın te'sîs eylemek istedikleri "İttihâd" gazetesinin matba'ada tab'ına teşebbüs eylediler. Bizimle teşrîk-i mesâ'i niyetinde bulunan zevât-ı siyâsiyâtla iştigâlden vakt alamadıkları gibi ihtirâsât-ı siyâsiyenin hücûmlarına dahi uğradılar, "İttihâd" dört aydan ziyâde payidâr olamadı, matba'a henüz anonim şirketini teşkîle muvaffak olamamış idi, binâe'n'aleyh anonim şirketten sarf-ı nazar olundu. Ahmed İhsan Bey devr-i meşrutiyetin müsâ'idâtından istifâde idebilmek emeliyle matba'ayı tevsi' arzusunda musırr idi. 'Alem-i ticârette yirmi senedir kesb-i temeyyüz itmiş olan kendi imzâsına itibâr iden iki mü'essesesi-i mühimme, matba'anın temettu'na iştirâk etmek emeliyle matba'anın sermâyesini tezyîd eylediler. Yeniden on sene müddetle ve on bin lira sermâye ile bir komandit şirket 'akd olundu ve 'unvânı tazelandi: hisse senedâtı ihrâç olundu. Bu senedâtın nısfı Ahmed İhsan Bey 'uhdesinde olup nısf-ı diğeri şürekâ-yı sâ'irededir. Bu defaki şerîkler yalnız temettu'a iştirâk ider hakiki sahib-i sermâye idiler ve komandit şirketler usûlünce idâreye müdahale itmezler ve yalnız tevzî' temettu'ata nezâret eyliyecekler idi.

Yeni şirket bi'l-'umûm mesarîf ve hakk-ı idâre ve makinelerin etfâsı bedelât-ı tenzilâtından sonra birinci sene nihayetinde [1326], şerîklerine yüzde yedi temmettu' tevzî' eyledi. Sahib-i sermâye-i şerîkler, Ahmed İhsan Beyin sûret-i idâresindeki mükemmeliyet ve ciddiyeti takdîr itdiler; ve ikinci

ictimâ'ında matba'aya mahsûs bir binâ inşâsına mahsûs sermâyenin dahi yüzde altı fa'iz ile avans olunmasını kabul eylediler. 1327 senesi muvâzenesi kezâlik yüzde altı hisse-i temettu' ve yüzde iki ihtiyât akçesi virdi. Bu sayede eski mekteb-i mülkiye karşısında müceddiden bir binâ vücuda getirildi ve oraya nakl idildi ki bu yeni matba'anın fotoğraflarını dest-i mütalâ'anıza takdîm eylediğimiz mecmu'ada temâşâ eyliyorsunuz.

... ..

Matba'amızın esâs mesleki 'azim ve sebât ve namusdan 'ibâret olduğu gibi tabi' olduğu kava'îd-i ticâriye dahi:

İntizâm, İktisâd, Sa'y ve Gayretten 'ibâretdir. Bütün mu'âmelâtımızda şu kava'îd ve şerâ'itden ayrılmamak sayesinde matba'amız el-yevm İstanbul'un en birinci bir matba'ası olmuş ve mü'essesemizin imzâsı sahibinin meslek-i namuskârânesi sebebiyle Dersa'âdetde ve Avrupada son derece hâ'iz-i 'tibâr bulunmuştur.

Servet-i Fünûnun Tarihçesi

Nasıl başladı?

Nasıl yürüdü?

Nasıl yürüyor?

1306 tarihinde, sahip ve mü'essisimiz Ahmed İhsan Bey, Şeyh-ü'l-muharririn Ahmet Midhat Efendi hazretleriyle birlikte "Musavver Tercüman-ı Hakikât" isminde bir gazete çıkarmak tasavvuruna kuvvet virmişlerdi. Fakat sonradan her nasılsa bu tasavvur kesbi fi'iliyet idemiyerek yalnız Ahmed İhsan Bey tarafından musavver "Servet-i Fünûn" 1307 de te'sîs idilmişdir.

Evvelâ şu "Servet-i Fünûn" nâmı nereden gelmiştir?

Vakı'â bir musavver gazeteye 'unvân arandığı zaman az hatıra gelebilecek şey "Servet-i Fünûn" terkîbidir. Yirmi senedir bu kelimeleri işide işide alışanlar bile mutlaka ara sıra kendi kendilerine şu 'unvânın nasıl olmuşda intihâb edilmiş olduğunu sormuşlardır.

Bu 'unvân, devr-i münhedim-i istibdâdın tedâbir-i mecnûnânesi neticesidir. Ma'arif Nezâretindeki Encümen-i teftîş ve mu'âyeneden geçmek şartıyla bi'l-cümle mecâmî-i mevkûtenin tab' ve neşri 1306 senesine kadar zararsızca devam eylemişti. O tarihe kadar İstanbulda birçok risaleler, mecmu'alar çıkarılmış idi. Bunlar miyânında "Umran" da var idi ki, ikinci sene-i devriye-i intişârı esnâsında bütün mecâmî' ve resâ'il-i mevkûte aleyhinde çıkan bir Abdülhamid irâdesine münhedif olarak refikâsıyla beraber düçâr-ı lağv ve ta'tîl olmuştu. "Umran" bu darbeye uğramasa idi şimdi "Servet-i Fünûn" yerine onun târîhçesini yazacak idik ve 'ömrü şimdi üç sene daha fazla görülecek idi.

“Umran”ın ve bütün mevkût mecmu’aların lağvı sırasında-eski devirde her meselede olduğu gibi- şu darbe-i istibdada bir “tedbîr” rengi virmek üzere ba’demâ resâ’il ve mecâmî’in dahi dahiliye matbu’ât idâresine merbûtiyeti ve intişârlarının mutlaka irâde-i hamidiye istihsâline ta’lîki şard kılınmışdı.

Ahmed İhsan Bey “Umran” hakkında yeniden dahiliyeden müsa’âde almak istedi, fakat muvaffakiyet imkânı yok idi, evvelâ muharrir, o zaman henüz yirmi yaşını ikmâl itmişdi. Otuz yaşında değilsin bahanesiyle istidâ’yı kabul itmiyorlardı. Sâniyen, şayed daha müsinn başka müdür-i mes’ul gösterse bile Dahiliye Nezâretinde bulunan arkadaşlar şu müraca’âtın ‘akim kalacağını -tecrübelerine bina’en- ihdâr eyliyorlar idi, ne yapmalı?

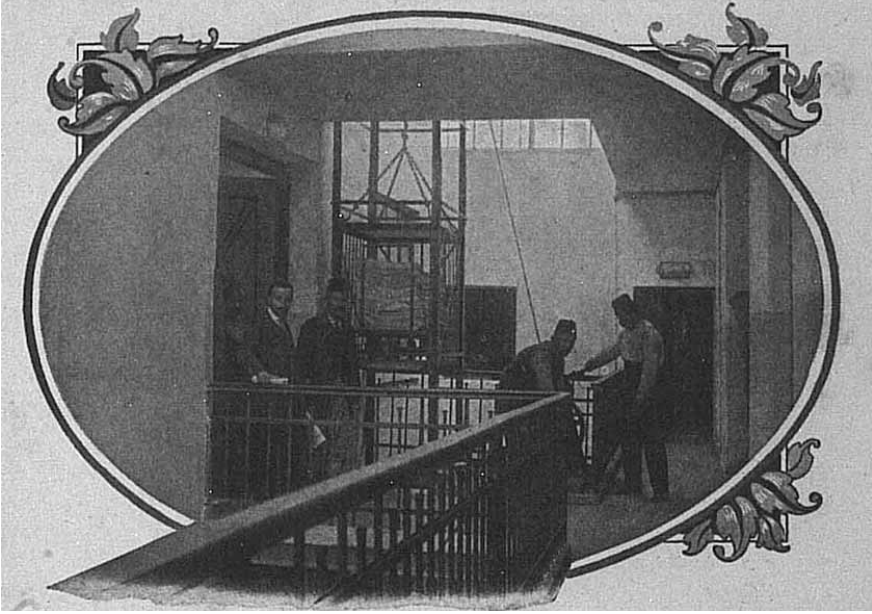
O zaman yine o nezârette bulunan hayr-hah bir zât işe çare buldu. Yevmî gazetelerden birisine haftada bir kere ilâveten bir kısım fenni çıkarılmak husûsunda kolayca müsa’âde idilmişdi. Bizde cerâ’id-i yevmiyeden birinin ismine izâfeten böyle bir kısım-ı edebî ruhsâtı alırsak muvaffakiyet me’mûl idi.

“Nikolaydi” Efendi tarafından vakt-i zîrde Galata’da çıkarılan “Servet” gazetesinin ismine izâfeten bir usbu’i mecmu’a-i fenniye ruhsâtı istedik. Şu hile-i resmiye sayesinde irâde-i hamidiye istihsâl olundu ve karihadan ona “Servet-i Fünûn” nâmı virildi. Çünkü biz (Servet) gazetesine bir ilâve-i fenniye istiyorduk, Abdülhamid (Servet-i Fünûn) olsun dimişdi. Hile-i resmiyeyi ihzâr iden zâta- ki bugün istirahat-ı ebediyyededir-dâ’imâ minnetdarız. 1307 senesinde “Servet-i Fünûn” te’sîs idildi; birkaç vakt sonra “Servet-i Fünûn”un ruhsât-nâmesi, Ahmed İhsan nâmına tahvîl olunmuşdu.

Servet-i Fünûn ilk intişârda yalnız on sahife iç kısmından ve iki sahife kapğından ibâret idi. Birinci altı ayın hitâmında mündericât kısmı 12 sahifeye kapak dört sahifeye çıkarılmışdı.

Servet-i Fünûn o zaman böyle şeylere külliye bigâne gibi olan halkımıza tadrîcen medenî ve fennî birazda edebî aksîmı muhtevî olarak takdîm idile idile bir sene kadar devam itmiş, fakat bu bir senede gazete müdiriyeti fevka’l’âde müşkülâta ma’rûz kalmışdı. Zira şehrimizde, bir musavver gazetesinin hayât-ı hükmünde olan tersîm ve hakk san’atları mefkûd idi. Kezâlik hakk olunmuş kalıbları tab’ husûsunda mevcûd matba’alarda vukûf bulunmuyordu. Bu sebeble Ahmed İhsan Bey, muhtelif usûl-ı hakları görmek ve resim klişelerinin sûret-i tab’larını öğrenmek için Avrupaya bir seyahât icrâ itmiş, matba’aları gezmiş, o zaman yeni icad olunan çinko üzerine bi’l-kimya hakk “çinkografi” usûlünü atelyelerde görmüş ve İstanbula ‘avdet iderek Servet-i Fünûnun resimlerine bir şekl-i nefâset virmeğe muvaffak olmuşdur.¹⁸¹¹

18 [1] “Avrupa’da Ne Gördüm” ‘unvânlı seyâhât-nâme, bu seyâhâtden sonra neşr olunmuşdu.

Matba'anın birinci katında eşyâ-yı matbu'a asansörü karşısında

İstanbul'da belkide memleketimizde ilk defa çinko üzerine hakk olunmuş resm tab'ı böyle başlamıştır. Servet-i Fünûnun 27 numarolu nüshasındaki (Tophane Caddesi) bu usûl ile hakk ve tab' olunmuş birinci resimdir. İşte bundan sonra artık Servet-i Fünûn İstanbul menâzırını, millî resimleri tab'a başlamıştı. O vakte kadar memâlik-i ecnebiyeye 'â'id manzaralar, ya bakır üzerinde kalıp olarak Avrupa'dan kirâ ile celb idiliyor, yahûd burada gâyet 'adi olarak yapıdırılıyordu. Abdülhamid Servet-i Fünûnun tasavîrini her ne dense takdîr eylemiş görüldüğü için gazetenin sanayi-i nefise itibîriyle hükümetçe mazhar-ı mu'âvenet olmasını ve san'at-ı hakkın Dersa'âdet'de ihdâsını irâde iyledi. Bu irâde mucibince meclis-i vükelâ kararıyla Servet-i Fünûna mâhiyye 3240 kuruş tahsisât virildi, Paris'den mösyö (Napiye) isminde bir Fransız hakkâk celb idildi, bu zâdtan Servet-i Fünûn resimlerinden istifâde idilmekle beraber şimşir üzerine hakk sanatının tamîmi için talebe yetiştirilmeye çalışıldı, ve merhûm müze müdiri Hamdi Bey'in himayesiyle mekteb-i sanayi-i nefisede te'sîs olunan hakk sınıfında bu Fransız o zaman ders vermeye başladı.^{19[2]}

19 [2] Hakkâk Napiye bi'l-âhire Genç Türkiye Harekât-ı İnkilâbiyesine Paris'de karışmışdı. Kendisi vefât itmişdir, kızı Madmazel Koska Paris'in en nâmdâr muğniyelerindedir.

Servet-i Fünûnun ilk sene-i te'sîsinde sahib-i imtiyâz ve ser-muharrir Ahmed İhsan Bey'in refakât-ı tahrîriyesinde edib merhûm Nabizade Nazım Bey bulunuyordu. Hatta ilk nüshadaki İstanbul postasını o yazmış ve elân devam itmekte olan bu nâmdaki musâhabe çığrını açmışdı. Kezâlik ilk nüshadan muharrir-i merhûmun "Siyye-i Tesâmuh" ismindeki güzel ve millî bir romanı derc olunmağa başlamışdı. Bu sene zarfında Ahmed Rasim Bey, Ali Ferruh Bey yardım eyliyor, yazıların kısm-ı 'azamı gazetenin mü'essîsi tarafından yazılıyordu.

İlk senede 6 Teşrin-i sani 1307 tarihine müsâdif 36 numarolu nüshada "M. Cavid, H, Cahid" imzâsıyla iğne işlerine dâ'ir bir makale münderîcdir. Böyle basit bir yazıyla Servet-i Fünûnda 'alem-i tahrîre atılan bu iki kalemin gazetemize mu'âvenet-i tahrîriyesi inkılabdan az evvele kadar devam itmiş ve bugün kendileri memleketimizde, Servet-i Fünûnun ekser muharrirleri gibi pek büyük mevki' tutmuşlardır.

Doktor Besim Ömer Bey kardaşımız birinci senesinin evâhirinde ikmâl-i tahsîl ile Paris'den 'avdet iderek mu'âvenet-i tahrîriyede bulunmağa başlamıştırkı gazetemiz muttariden devam iden bu himmet-i 'aliyeyi, kemâl-i şükrânla zikre mecbûrdur. Memleketimizin hiç şübhesiz şimdiye kadar en büyük muharrir-i tabiyesi olan bu zât-ı muhterem, halkımızca ne olduğu bilinmeyen hıfzı's-sıhhayı ta'mîm için, ekserisi Servet-i Fünûnda pek çok yazılar yazmış ve maksad-ı mukaddesinde muvaffak olduğunu görmüşdür.

İlk senede gazetenin 'aded-i tab'ı "600" olup tedricen artmıştır.

1308 senesi

İkinci sene zarfında gazete en ziyâde şimşire mahkûk tablolar derciyle mülkümüzde mechûl gibi olan san'at-ı nefise-i resmin ve hissî bedî'a-perverînin ta'mîmine çalışmışdır. Bu levha Fransa'dan gelen hakkâk Napiyenin koleksiyonu idi ki kendisinden topdan mübâya'a olunup gazeteye konulmuşdu. Yoksa hakkâk tarafından burada hakk idilmiş değil idi. Bu sene zarfında Ahmed Rasim Beyle, Mahmud Sadık Bey gazeteye muntazaman yazı yazmışlardı.

Eskişehir şimendifer hattı yeni güşâd olduğu için, gazete vakayî-i milliye resimlerinin başlangıcı olarak bunları neşr itmişdi. İlk insan resmi olarak da bin müşkilâtla müsa'âdesi istihsâl olunup o zaman irtihâl iden sadr-ı esbâk Ahmed Vefik Paşa'nın fotoğrafı derc idilmişdi.

İkinci sene zarfında lisânımıza Fransızcadan edebî ve fennî romanlar nakline devam olduğu gibi gazete meslek terakkî-perverânesi dâ'iresinde tedricen terakkîye çalışıyordu.

1309 senesi

Uşakizâde Halid Ziya Beyefendi 1309'dan i'tibaren Servet-Fünûnu mu'âvenet-i tahrîriyelerine mazhar itmişlerdir. Bu senenin 131 numarolu

Matba'anın medhâlinde evrâk-ı matbu'a sandukları
hârice sevk olunurken

nüşhasında sadr-ı sabık Hakkı Paşanın, Şikago Sergisine Osmanlı komiseri sıfatıyla 'azimeti münâsebetiyle derc idilen bir resmi mevcûddur. Bu da Osmanlı ricâli tesâvîrinin dercine mukaddime olmuşdu.

Mahmud Sadık Bey bu seneden i'tibâren "Musâhebe-i Fenniye"lerine başlamışdır. Gazete, ibtidâ-yı neşrinde tuttuğu meslekde yani memleketimizde ma'lûmât-ı medeniyye ve garbiyenin neşrine vesâtet idiyor: ma'mâfih mahdûd bir dâ'ire dahilinde çalışıyordu. O sene Şikagoda açılan büyük sergide gazete madalya almışdır.

1310 senesi

Bu senenin birinci cildi aynı meslek dairesinde devam itdi. Gazete en ziyâde sanayi-i nefise ve ma'lûmât-ı medeniyyenin tevsî' intişârına çalışıyordu. Bu senenin ikinci cildinde el-yevm İzmir rusûmâtı başmüdiri olan o zaman Paris'de tahsîl ile meşgûl bulunan Agah Hasib Bey'in Paris'den gönderdiği şâyân-ı istifâde makâlât-ı medeniyye görülür.

1311 senesi

22 Haziran 1311'den i'tibâren gazeteye sekiz sahifeden 'ibâret bir kısım-ı siyâsi 'ilâve idilmişdir. Bu seneden i'tibâren Servet-i Fünûn şekl-i fenni ve medeniyyesine bir reng-i siyâsi virdiği gibi hüviyet-i edebiyesini de o vakt te'sîse başlamışdır. Bu senenin ikinci cildi, Târîh-i Edebiyât-ı 'Osmaniyede Servet-i Fünûnun oynamış olduğu vazife-i muhimmenin mebde'ini teşkîl

iden yazılarla doludur. Recai-zade Ekrem, Halid Ziya, Tevfik Fikret beyler bu cildten i'tibâren âsâr-ı edebiye nesrine başladıkları gibi Nabi-zade Nazım merhûmun metrûkât-ı kalemiyesinden "Zehra" romanı da tefrîka edilmiştir. O sıralarda her nasılsa sansür hafifleyerek matbu'ât biraz nefes almışdı. Gazetemizin kontrolü vazifesi de âhiren Konya Çelebiliği vazife-i nazifesi 'uhde-i dirâyetlerine tevcih edilmiş olan Veled Çelebi hazretlerinin yed-i müsâmaha ve lütuflarında idi. İşte bu sayelerde Servet-i Fünûnun herkesin lisân-ı takdîr ile yâd itdiği, o cidden değerli cildleri meydana gelebilmiştir.

1312 senesi

Bu senede Cenab Şehabeddin, Ali Nadir (Ekrem Kemal), Süleyman Nasib (Süleyman Paşa-zade Sami Bey) beyler mu'âvinin-i tahrîriyye sırasına geçdiler. Ekrem Bey'in riyâseti altında bu zümre-i edebiye Edebiyât-ı Cedidenin en calib-i nazar ve pür-fer eserlerini meydana koydu.

1313 senesi

Yunan muharebe-i muzafferânesine müsâdif olan bu senede Servet-i Fünûn dahi mücadele-i edebiyesinde üç zaferi ihrâz itdi. Bu sene Hüseyin Cahid, Ahmed Hikmet, Hüseyin Siret, Hüseyin Suad, Mehmed Rauf beyler Servet-i Fünûn zümre-i edebiyesine iltihâk itdiler ve bu iltihâk Servet-i Fünûn için na-kâbil indirâs bir hüviyet-i edebiye ihdâsını te'mîn itti.

1314 senesi

Bu sene Servet-i Fünûn mektebinin en parlak devridir. Faik Ali, Mehmed Emin, İbrahim Cehdi, el-yevm Aydın valisi Reşid Bey (H. Nazım) İsmail Safa, Ali Nusret beyler gazete hey'et-i tahrîriyesine iltihâk itdiler. Üstâd muhterem Abdülhak Hamid Beyefendinin "Fintan"ı kısmen bu senenin cildlerinde intişâr itmiştir.

1315 senesi

Âsâr-ı edebiye ve fenniye neşriyatı devam itmiş; Servet-i Fünûn memleketimize efkâr ve muhabbet-i medeniye neşr ve te'sîsi için açtığı çığırda istibdâdın müsâ'desi derecesinde muvaffakiyetle devam itmiştir. Bu seneden i'tibâren Ahmed Şuayib Bey'in makalât-ı ictimâ'iyesi de intişâra başladı. Gerek Hüseyin Cahid ve gerek Ahmed Şuayib beyler ictimâ'î ve felsefî pek mühim eserler neşr itdiler. Bir taraftan da Halid Ziya Bey'in (Aşk-ı Memnu') gazetesine tefrîka olunuyordu.

1316 senesi

Servet-i Fünûn onuncu senesine başlar; edebî, ilmî, fennî, ictimâ'î âsâr neşri devam ider. Bütün erbâb-ı kalem Servet-i Fünûn sahifelerinde görünür. Sanayi-i nefiseye müte'allik tabloların dercine fevka'l'âde dikkat olunur. Bu sene zarfında Servet-i Fünûn riyâset-i tahrîriyesi Hüseyin Cahid Bey'in 'uhdesinde bulunuyordu. Mehmed Cavid Bey'in dahi iktisadiyâta müte'allik pek mühim makaleleri görülmekte idi.

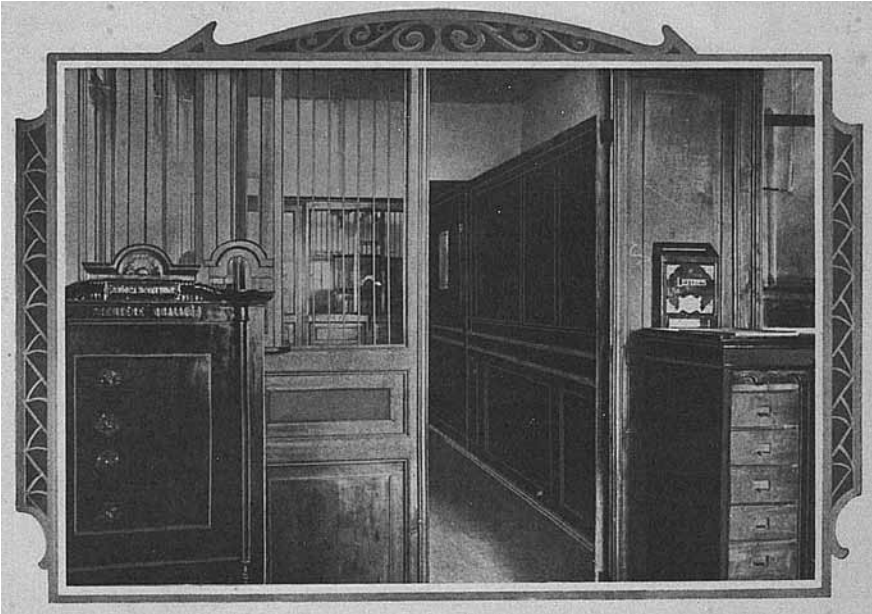
1317 senesi

Bu sene gazete için bir sene-i şe'âmet olmuştur. Servet-i Fünûnun birkaç senelik terakkî ve te'âlisini, açtığı çığırın gittikçe nûr ve si'ası arttığını bir tecessüs-ı mehinâne ile takîb iden Abdülhamid hazırlamakta olduğu darbeyi indirdi.

1317 Teşrin-i evvelde gazetenin sahib-i imtiyazı Ahmed İhsan Bey'le muharriri Hüseyin Cahid Bey, mu'âyene Me'mûru Veled Çelebi Efendi hazretlerini mahkeme-i cinâyete tevdi' itdi. Bu bâbdaki vesâ'ik Servet-i Fünûnun (1000) numarolu nüshasında neşr olunmuştur. O esnâda mahûd Baba Tahir, Abdülhamidin himmet-i mu'âvenet-kârânesiyle "Musavver-i Ma'lûmât"ı neşr idiyor ve Servet-i Fünûnun kaçındığı Yıldız hıdmetini görüyordu. Teşekkür olunur ki 'Adliye Nazırı Abdurrahman Paşa'nın Kurenadan Arif Bey'in hamiyet-kârâne mesâ'isi sayesinde Servet-i Fünûn muharirleri aleyhinde men'-i muhakeme kararı virilmiş ve bu sebeble o zaman mesned sadâreti ihrâz iden Ferid Paşa "icrâ-i 'adâletde kusurundan dolayı" (!) mabeynden bir tekdîrnâme almışdır.

1318, 19, 20, 21, 22, 23, seneleri

Bu seneler zarfında Servet-i Fünûnun neşriyâtı, zira'âtde gübrecilik, hıfz-ı sihhada sülûk yapıştırmak gibi sırf maddî fikriyât ile bi'l-'alâka mevzû'lara

Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matba'ası Müdiriyyet ve Muhâsebe Dâ'iresinden bir manzara

münhasır kalmış ve artık Servet-i Fünûn hayâtına, Yıldızın dest-i gaddârı muvakkaten nihayet çekmiştir.

Yalnız Servet-i Fünûn garbın terakkîyâtına 'â'id resimleri bol bol derc ederek dolayısıyla tenvîr-i efkâra gayret itmiştir. Kezâlik renkli resimler tab'ına mülkümüzde ilk defa olarak, bu sırada başlamıştır.

İstibdâdın tazyîki karşısında muharrirlik pek müşkül olmuştu. Çaresiz kalan Hüseyin Cahid Bey nihayet 1321 senesinde Vefa Mektebi Müdürlüğünü ihtiyâr itmiştir. Servet-i Fünûn mü'essîsi Ahmed İhsan Bey'in refâkatında muharrir-i kadimi Mahmud Sadık Bey kalmış ve inkılâba kadar kendisine refâkat itmiştir.

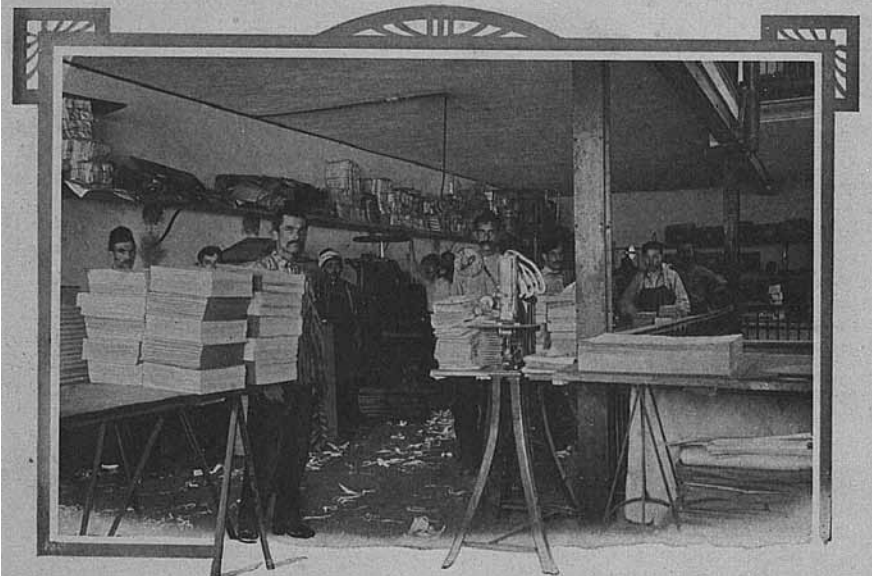
1324, 25, 26 seneleri

İşte Servet-i Fünûn bu şerâ'it altında, minnetdârı bulunduğu erbâb-i 'ilmin muzayyık bir dâ'irede yazılan yazılarıyla tâ inkılâbımıza kadar devam itdi. Bir taraftanda mündericât-ı mükemmeleden mahrûmiyete mukâbil nefâsetini te'mîne çalıştı. Memleketimizde ilk defa renkli resimler neşrine başladı. İnkılâbdan sekiz ay kadar evvel, mücâhid-i hürriyet merhûm Manyasi-zade Refik Bey'in sahibi-i imtiyâz Ahmed İhsan Bey nezdine gizlice gönderdiği bir fedâkâr-ı vatana' virilen va'ad mucibince İstanbul'da ilk âsâr-ı inkılâbı müteakib Servet-i Fünûn yevmi olarak neşr idildi ve hükümet-i müstebideye karşı her şeyi göze alarak, diğer gazetelerle birlikte hücûmlara başladı. Abdülhamidin mahv itmek istediği Servet-i Fünûn tarafından bu hücûmların vuku'u şâyân-ı dikkat bir tesadüfdür. En şedîd makale "Zabtiye Nezâreti" 'unvânı olarak Temmuzun 16 ıncı Salı günü yazılmıştır.

Servet-i Fünûn böylece, i'lân-ı inkılâbdan sonra bir seneye karib müddet hem yevmi, hem de haftalık olarak intişâr idildi. İnkılâbın 'alem-i matbu'âta virdiği buhrân o vakte kadar en muntazam idârelerden olmakla müftehîr bulunan Ahmed İhsan Matbaası'nın idâre-i dahiliyesini de teşvîş itmişti. O sebeble haftalık Servet-i Fünûnun neşriyatında da bidâyet-i inkılâbda kusurlar oldu; istenilen derecede tekemmül görülemedi, haftalık gazete daha ziyâde tekemmül itdirilmek ve gerek 'alem-i matbu'âtı istilâ iden ihtirasâtından uzak kalmak üzere, 325 senesi Mayısında yevmi gazete ta'til olundu.

O zamandan beri dâ'ima Servet-i Fünûn memleketin en nefis ve mu'tenâ bir mecmu'a-i musavveresi olarak intişâr itmekte ve en yeni en makbûl âsâr-ı edebiye ve 'ilmiyye ile sahifelerini tezyîn eylemektedir. Şa'ir-i dahi Abdülhak Hamid Bey'in âsâr-ı bed'âlarının ara sıra ma'kes mübâhisi olduğu gibi bir sene kadar müddet, 1325-1326 senesinde "Fecr-i Âtî Encümen-i Edebiyesi" 'unvânı altında genç edib ve şa'irlerimizden teşekkül iden encümenin en güzel yazıları da Servet-i Fünûn sahifelerinde çıktı.

* Dersa'âdet Reji Müdürü Baha Bey biraderimizdir.

Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matba'asında mücellidhânenen bir manzara

Memeleketimiz için daima rehber-i 'ilm ve edeb, mecmu'a-i hüsn-ü nefâset olmak meziyetini gösteren ve son cildleri Avrupanın en mühim (revü)leriyle cidden rekabet idecek sûretde, edebî, ictimâ'î, siyâsî, iktisadî, medenî, makalâtla, vuku'ât-ı 'aleme 'â'id en yeni ve nefis resimlerle mal-emâl olan bu usbû'î gazete cidden şâyân-ı takdîr ve iftihârdır.

Servet-i Fünûn arasında derc itdiği renkli tablolarından başka, bir buçuk sene kadar bir müddetden beri memleketimizde ilk defa olarak Avrupa mecmu'alarının yaptıkları gibi, kâr'ilerine hediye eden 'ilâve sûretinde millî yahûd mütercim (piyes)ler dahi takdîm etmektedir.

Servet-i Fünûn ile Ahmed İhsan Matba'asının Devr-i İstibdâddaki Münâsebet-i Resmîyesi

Ahmed İhsan matba'asıyla Servet-i Fünûnün Hükümet-i Hamidiye ile olan münasâbatı mümkün olduğu kadar azdır. Gerek Servet-i Fünûn matba'ası, gerek muharrirleri hakânı-ı sabıkın sarayı ve hükümeti ile münâsebetle girişmekden tevakkî itmişler ve mâbeynin bu bâbdaki arzusu, yani Servet-i Fünûnu da sıkı sıkıya eline almak emeli her zaman 'akim kalmışdır.

Servet-i Fünûn (Hükümet ve İdâre-i Hamidiye) ile bi'l-mecbûriye yalnız beş tarz münâsebetde bulunmuştur:

Birisi: Servet-i Fünûna konulmak üzere Abdülhamid tarafından ara sıra bazı, resimler virilmesi. Mesela Fransa'da sûrat katarında bir cinâyet, bir

kapudânın zevcesini denize atması gibi, Abdülhamid tarafından her biri Servet-i Fünûnun muhtelif numerolarına koydurulmuş olan bu resimleri derc itdirmesi musahhirece bir tedbîr idi.

İkincisi: Yine İrâde-i Hamidiye ile, Servet-i Fünûnun resimlerini terakkîyât-ı fenniyyeye göre hakk itmek üzere, yukarıki sahifelerde tafsîl idildiği vechle Fransa'dan bir hakkak celb edilmesi [bundan Abdülhamid'in maksadı, memleketin terakkîyâtına çalışıyor görünmek olduğunda şüphe yoktur.]

Üçüncüsü, yine bundan evvelki sahifelerde görüldüğü üzere Servet-i Fünûnun Darbe-i Hamidiyeye uğrayarak ta'til ve mahkemeye sevk edilmesi; ve bütün güzide muharrirlerin birer bahâne ile dağıtılması.

Dördüncü şekil münâsebetimiz, bütün gazeteler hakkında olduğu gibi, Servet-i Fünûnunda idâre-i müstebide zamanındaki bütün hayâtında sıkı bir sansüre ve teftiş tabi' bulundurulması;

Beşinci tarz münâsebet ise, resimli ve haftalık ve binâ'en-'aleyh masraflı, halbuki satışı yevmi gazetelerden çok az olan Servet-i Fünûna, 1307 senesinde Meclis-i Hâss-ı Vükelâ kararıyla Dahiliye Veznesinden vuku' bulan mu'âvenet-i nakdiyedir, gazetemiz hakkında meclis-i vükela kararıyla, yani usûlî dâ'iresinde hükümetce yapılan ve, hamd olsun, ceb-i hamididen gelmeyen bu mu'âvenet o zaman gazetelere hükümetçe ilk virilen tahsîsâtıdır. Bu cihetle tahsîsâtın i'tâsını mübeyyin, 19 Kânun-u evvel 1307 tarihli Takvîm-i Vekâyî'de munderic bulunan fıkra-ı resmîyeyi ber-vech-i zir nakle lüzûm gördük: "Dersa'âdetde neşr idilmekte olan resimli (Servet-i Fünûn) gazetesinin 'ulûm ve fünûna ve zira'ât ve sına'i ve ticârete ve ihtira'âta ve keşfiyât-ı cedide-i mahalliye ve ecnebiyeye dâ'ir resimler derc olunmak üzere kıt'asının tevsi' ile beraber gazetenin islâhı ve tab' olunacak resimler burada yaptırılmak ve tıb'a-i şâhânededen san'at-ı hakka layıkıyla âgâh-ı ehl-i san'at yetiştirilmek için muvakkaten bir üstâd celbi ile mezkûr gazeteyi çıkarmakda olan Ahmed İhsan Bey'e lüzûmu mikdar mu'âvenet akçesi i'tâsı ve işbû gazete imtiyâzının mumailiye İhsan Bey nâmına tahvîli ve teferru'âtının icrâsı husûsuna irâde-i mekârimâde-i cenab-ı padişah-ı şerefriz-i sunûh buyurulmakla bir mantuk-u emr ve ferman-ı hazret-i şehriyârî icâbına teşebbüs ve ibtidâr kılınmıştır."

İşbû irâdenin müstenid ileyhi, yukarıda beyân itdiğimiz vechle, -merhûm Cevad Paşa'nın sadâretinde ve merhûm Zihni Paşa'nın maliye ve merhûm Rifat Paşa'nın dahiliye nezareti esnâsında- "Meclis-i Hâss-ı Vükelâ" kararı idi. Dahiliye Nezâreti veznesinden tahsîs idilen (mu'âvenet akçesi) de ibtidâ-i şehriyye 3.240 kuruş bulunuyordu. Meblâğ-ı mezkûr, Servet-i Fünûnun devamı için fâ'idesi gayr-i münker bir mu'âvenet idiysede sonra, Mahmud Celaleddin Paşa büdcesinde %15 tenkîhâta uğrayarak mikdârı 2.754 guruşa ve bir müddet sonra tekrar %10 kadar tenkîh edilerek 2.453

guruşa indirildi. Halbuki, diğer refikâ-yı matbu'âta bizden sonra tahsîs idilen mebâli tankîhât-ı resmîyelere rağmen bunun birkaç misli raddede tezyîd idilmişdi. Servet-i Fünûn gazetesi idâme-i hayâtını te'mîn iden ve hazine-i hükümetden virilen şu mu'âvenet-i cer'iyeden mâ'ada gerek Yıldız'daki ceb-i hümayûndan ve gerek Abdülhamid'den ve gerek hazine-i hassasından, 'atıyye, 'iydiyye, ifdâriyye, muharremiyye nâmlarıyla habbe-i vahide almamış olmakla müsterîhü'l-kalbdır.

Servet-i Fünûn, i'lân-ı hürriyetin ferdâsı çıkarılan yevmi nüshasında bir beyânnâme neşr iderek: "Artık memleketimizde serbest-i matbu'ât hakkı ihrâz idildiğinden dolayı", Dahiliyye Nezâreti veznesinden kendisine virilmekte olan 2.453 guruş tahsîsât-ı nezâret-i müşârunileyhaya terk eylediğini beyân itmiş ve Hükümet-i Hamidiye ile olan bu münâsebetinde diğer bütün gazetelerden evvel kesivirmiştir.

İşte şu sûretle, Servet-i Fünûn İdâre-i Hamidiyeden, pek az bir temâs ve münâsebet ile kurtulmak bahtiyârlığına nâ'îl olmuştur.

Servet-i Fünûnun Resmen Takdîri

Ma'ârif nişânı

Servet-i Fünûnun 1.000'nci numerosunun neşri münâsebetiyle, bizde gazeteler hakkında ilk defa tezâhür iden bir takdîr-i resmî olarak, Ahmed İhsan Beye, Ma'ârif Nezaretince evvelki sene ihdâs olunan bir kıt'a Ma'ârif nişânı virimişdirki bu bâbda tezkîre-i resmîye sûretini ber-vechi-âti derc iyiliyoruz.

Ma'ârif-i 'Umûmiye Nezâreti

Musavver Servet-i Fünûn gazetesi sahib-i imtiyâzı Ahmed İhsan Bey Efendiye geçenlerde bininci hafta-i intişârını ikmâl itmiş olan musavver Servet-i Fünûn gazetesiyle Memâlik-i 'Osmâniyede neşr ve ta'mîm-i ma'ârif emrinde sübûk iden hıdemât-ı vâlâlarına mükafâten ikinci rütbeden Ma'ârif nişânıyla taltîfleri husûsuna bi'l-istizân irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne-i şeref-südûr buyurulduğu bu kerre cevaben bâ tezkîre-i samiye bildirilmiştir efendim.

15 Zilhicce sene 328 ve 4 Kânun-i evvel sene 326

Ma'ârif-i 'Umûmiyye Nazırı

Emrullah

Servet-i Fünûn Hakkında Meşâhîrin Efkârı

Muhtelif münâsebetlerle matba'amıza vârid olan mektûbât-ı tebrîkiye içinden bazılarını 'arz-ı şükrân sâdedinde ber-vechi-zîr neşr idiyoruz:

Çamlıca 17 Temmuz 1324

İhsan Beyefendi

Gerek sevâbık-ı ahvâlin bizde henüz zâ'îl olmayan hüznü, gerek hal-i hazırın bize bahş itmiş olduğu eser-i hayâtın sademâtı bütün kuvvetiyle vücudu-

muza sarsıyor. Elimizdeki kalem titriyor. Ser-mesti-i sa'âdetle matba'anıza geleceğim, tebrîkâtımı bi'z-zât ifâ ideceğim. Lakin gazetede tavsiye eylediğiniz i'tidâle karşı sabr eyliyorum.

Artık size karşı olan muhabbetim, samimiyetim ve dostluğum bir cürüm sırasında sayılamıyacak! Meftûnu olduğum mücahidin-i hüriyete prestij itmek beni şedîd cezâlara mahkûm itmeyecek; çok şükür! Bütün 'Osmânlıların tercümân-ı hissi ve efkârı olan Servet-i Fünûn gazetesinin kâr'ileri defterine kaydımı emr itmenizi ricâ ider ve kemâl-i uhuvvetle beyân-ı tebrîkât ve muhabbet eylerim.

Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matba'asında litoğrafya makineleri dâiresi

Abdulhamid bin Abdulaziz Han

19 Temmuz 1326

Muhibb-i mu'azzezim Ahmed İhsan Bey

"Servet-i Fünûn"u nâm-ı fazılâneleri mürâdif bir kitabe gibi telakkî, ve o yolda tecbîl iden muhabbân-ı 'irfânınız, anın bininci 'adedinin intişârını gördüklerinde -Osmanlılık nâmına- bir hiss-i hürmet ve meserretle, o eser-i cesimle sahib-i gayyurunu nasıl tebrîk ve tecbîl ideceklerini ta'yinde 'âcizdirler. Binâe'n-'aleyh muhibbiniz gibi size ve Servet-i Fünûna 1308 senesinden beri vicdanen merbût olanlarda husûle gelecek fahr u meserret o kadar ciddi ve şümûlludur ki sizi ve Servet-i Fünûnu tebrîk itmekle aynı kendilerini de

tebrîk itmiş olurlar. Ve bunu kendilerince bir bahtiyârlık 'add iderler. Her halde: sizin gibi vatanımızın fazıl, gayur, mukaddim evlâdının devâm-ı 'ömür ve 'âfiyetine ve te'âlî-i ikdâm ve muvaffakiyetine du'â-hân olmak âsdikâ-yı memleket için bir farızdır. Cümlesini tebrîkâtıma tetimmeten takdîm ey-lerim efendim.

Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matba'asında hurûfât makineleri dâ'iresinden bir manzara

Selahaddin Bin Murad Han

Dert ortağı kardeşim efendim*

Devr-i sâbıkda bir mikdârını da beraberce çekmiş olduğumuz envâ'i me-zalimin besbelli mükafâtı olacaktır ki kadr ve şeref-i 'azimi had ve mikdâr fakirânemden kat kat efzûn olan âsitân-ı sadre-i bünyân Hazret-i Mevlânânın çârû-keşliği vazife-i nazifesi 'uhde-i dervîşânemize tefvîz buyuruldu. Şimdiye kadar senden gördüğüm dostluklar ve samimi mu'âmeleler hafıza-i iftihârımı tezyîn eyleyen ve fakiri na'im-i hayâtdan müstefid olanlar sırasında saydı-
ran mefâhir-i mübecceledendir. Bilirsiniz ya devr-i sâbıkda nefsim için en vehim olan cesâretleri vicdân-ı pakime teb'aen hiç pervâ itmeyerek iltizâm iyledim. Evet mu'âheze olunduk dehşetli korkular geçirdik fakat Hamdullahi Te'âlâ zât-i 'alileri gibi samimi dostlarımin teveccühâtına mahzar olmak ve

* Müşarünileh hazretleri ile birlikte Abdülhamid bir iradesiyle ihtilalci sıfatıyla mahkeme-i cinayete sevk olunmuş olduğumuzdan kinayedir.

bu sayede bütün erbâb-ı kalemin takdîr ve hürmetini kazanmak gibi ni'met-i ebediyyeye mahzar oldum. Bu kıymetdâr teveccühün hakk-ı dervîşhânemde ebediyen erzân buyurulmasını niyâz eylerim. Bî'n-nefs Konyayı teşrîf buyuracağımıza dâ'ir olan taltîf-i biraderânenizin âsâr-ı fi'iliyesine intizâr eylemekteyim. Kardeşim efendim hazretleri

7 Temmuz sene 326

Post- nişîn- dergâh

Hazret-i Mevlânâ

Velid.

... ..

Servet-i Fünûn Hakkında

Matbu'âtımızın Efkârı

21 Temmuz 1326 tarihli Taninden:

Servet-i Fünûn

Bir 'Osmânlı mecmu'a-ı edebiyesinin bininci hafta-i hayâtı

Bin haftalık bir 'ömr-i 'ilm-i edebî! Matbu'ât-ı 'Osmâniye hayât-ı ma'ârifimiz için şâyân-ı tebrîk olan bu muvaffakiyeti yarınki pençşenbe günü 'an-samîm te'sîd idecektir. Fi'l-hakika 'âlem-i fikriyât-ı 'Osmaniyyeye mensûb hiçbir kimse bi'l-hassa hiçbir genç yoktur ki "Servet-i Fünûn"u bir muhibb-i vefakâr, bir 'âşinâ-yı kadim gibi tanımış ve sevmiş olmasun, hayât-ı 'ilmiye ve edebiye-i âhiremizin en mühim bir kısm-ı fa'âliyetine sahne-i cereyân, memleketimizin bu günkü en büyük ve muhterem vücûdlarına 'â'id âsâra bir zamanlar pek samimi bir lâne-i telakkî olan bu mecmu'a-i nefise yarın yirmi birinci sâl-ı hayâtına adım atacaktır. Binâe'n-'aleyh bininci nüshasını kar'ilerinin, beşûş, mültefit ve terakkîperver nazarlarına bir mümtaziyet-i fevka'l-'âde ile ferş ediyoruz.

Yirmi yaşını bugün ikmâl iden Servet-i Fünûnun pek i'vicâclı bir sergüzeştî vardır. Binâe'n-'aleyh şebâbetin en güzide, en parlak bir devre-i fa'âliyetine, yirmi bir yaşına girdiği, önüne yeni bir silsile-i sinin-i mesa'i açıldığı bu günde diyoruz ki Servet-i Fünûn bütün bir 'ömrün edvâr-ı inkılâbından geçmiş olanlar kadar tecrübe-i dide ve mutâlâ'a kâr-ı hayâtıdır. Ve en şâyân-ı memnûniyet, en şâyân-ı tebrîk-i cihet bizce burasıdır. İstibdâdın bütün, nûra, zekâyâ karşı hüçûm itdiği bir zamanda memleketin bu gün düşünmeğe, yazmağa, hıdmet itmeğe muktedîr bir sınıf güzide-i şubânına gizli gizli insanlık dersleri vermiş. 'Osmânlı Edebiyât-ı Cedidesine bir sahne-i inkılâb olmuş olan Servet-i Fünûna, bizde bu günden, 'ıyd-i muvaffakiyeti için al-kışlar yollarız.

Bininci nüsha münasebetiyle Servet-i Fünûn kendi erkân-ı mesa'isine, şimdiye kadar bu gazeteye yazı yazanlara bir ziyâfet viriyor.

Memleketimizde 'ilmin, edebiyâtın bu birinci 'ıyd-i 'alenisi gönlümüzü iftîhârlar, âti için ümitlerle dolduruyor. Temenni ideriz ki Servet-i Fünûn ba'demâda silsile-i hidemâtına yeni bir zamîme-i mümtaza 'ilâvesine muvaffak olsun!

27 Temmuz 1326 tarihli Yeni Gazeteden Servet-i Fünûn

1.000 haftalık hayat-Hayat-ı mücahidâne- Samimi Tebrîkler-Hiss-i iftîhâr

Servet-i Fünûn'un bu hafta 1.000nci nüshası intişâr itdi. Refîk-i muhteremin 1.000nci nüshasını idrâk-ı muvaffakiyetini samimâne tebrîkde geç kaldığımızı biliyoruz... Tebrîk ve tehiyyemizin kalbî ve samimî olduğuna kanâ'at-ı kâmile ile kâni' olan refik-i muhteremimiz, bu te'ehhürün kesret-i meşgâle, kesret-i mündericâtdan ileri geldiğini takdîr ider.

Servet-i Fünûn'un müdir-i gayuru Ahmed İhsan Bey, pençşenbe sabahı eski ve yeni Servet-i Fünûn'un bi'l-cümle refikâ-yı tahrîriyyesini matba'asına da'vet itmişti. Şübhe yok ki bu da'vet Servet-i Fünûn'un kah parlak muvaffakiyetlerle kah devr-i istibdâdın müdhiş darbelerine ma'rûz kalarak enin ve ızdırâb ile geçen târîh-i mevcûdiyette bir hâtırâ-ı iftîhâr teşkîl idecek, Servet-i Fünûna yazı yazmış olanların, yahûd Matbu'ât-ı 'Osmâniyenin mühim bir rûknü olan bu ceride-i nefisenin hayât ve mevcûdiyette-i gayretverâne ve hamiyetkârânesini te'emmül iderek Servet-i Fünûna karşı kalblerinde dâ'ima bir hiss-i hürmet besleyenlerin hafızalarında menkûş kalacaktır.

Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matba'ası mürettibhânesinden bir manzara

“Servet-i Fünûn” bu pençsenbe günü intişâr iden 1.000nci nüshasında mukaddime makamında bu mecmu’-a-i güzidenin sergüzeştine dâ’ir yazılmış olan bir iki sahife-i “Servet-i Fünûn”un 1.000nci nüshasını neşr itmek muvaffakiyetini istihsâl idinceye kadar nasıl bir ‘azm-i mücâhidâne, bir gayret-i terakkîperverâne göstermiş olduğunu izhâr idiyor. Servet-i Fünûna kalemleriyle ve aynı zamanda kalpleriyle mu’âvenetde bulunmuş olan zevâtın tesâvîrini hâvi sahifelerde, 1.000nci nüshasının zengin mündericâtını ikmâl iylemektedir.

Bugün ‘Osmânlı ‘Alem-i Tahrîrinde meziyet ve kemâliyle, fazl u ‘irfâniyle bir mevki’-i muhterem tutmuş olan zevâtın kâffesi Servet-i Fünûna iştirâk-i kalemidde bulunmuşlardır. Bu da Servet-i Fünûn için ebedî bir şereftir. 1.000nci nüshasını neşre muvaffak olduğu gün, refik-i muhterem, bu şerefine ne kadar samimi ve kıymetdâr olduğunu elbette hiss etmiştir.

... ..

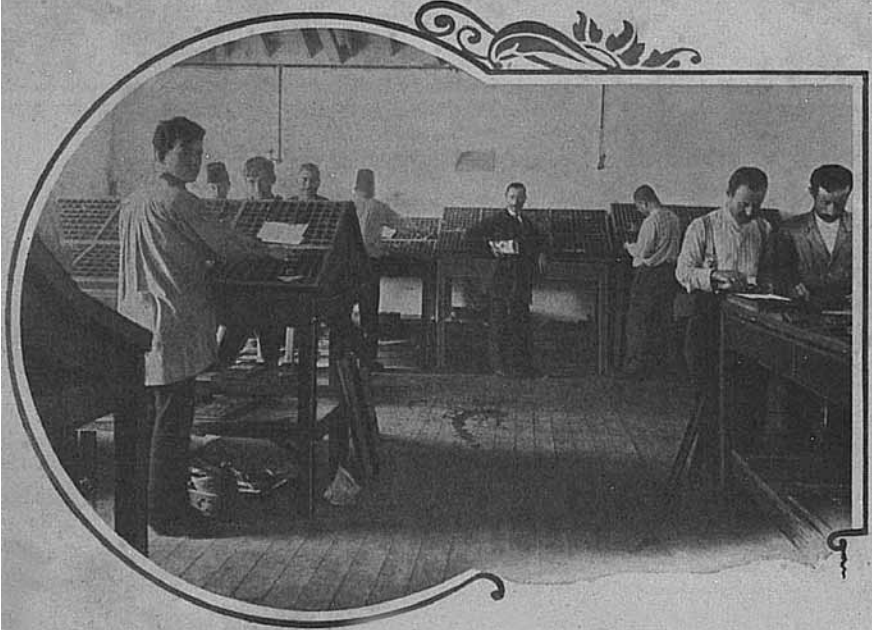
Servet-i Fünûn bir ‘unsûr-u terakkî ve teceddüd olarak şimdiye kadar saf bir hayât geçirmiş olduğu gibi istikbâl içinde yine bu kıymet ve meziyyetini muhafaza, bu vazife ve hıdmetini ta’kîp idecek; bunda şübhemiz yok... Bütün samimiyet-i kalbimizle dileriz ki 1.000nci nüshasının intişârını erkân-ı kadime ve cedide-i tahrîriyesiyle te’sîd iden “Servet-i Fünûn”, iki bin, üç bin, dört bininci... elh(ilaahir) devrelerini de muvaffakiyetle idrâk ve muzafferiyetiyle i’lân-ı iftihâr itsün.

... ..

Şehrimizde Almanca ve Fransızca çıkan “OSMANISCHER LLOYD” gazetesinin uzunca bir makalesini hülâseten ber-vech-i zîr terceme idiyoruz:

Dün Servet-i Fünûn nâmındaki resimli risâlenin hey’et-i tahrîriye odalarında Türk gazeteciliği ve Türk edebiyâtı için pek ziyâde hâ’iz-i ehemmiyet olan nadir bir şenlik icrâ olunmuştur. Edebiyât-ı ‘Osmâniyenin son yirmi senelik târîhini ta’kîb itmek isteyen, (Servet-i Fünûn)un güzel cildlerini yapraklarını karıştırır ise kâfidir. Onlar son zamanlarda Edebiyât-ı ‘Osmâniyede bir nâm kazanmış olanların âsâr-ı fikriyyesini ihtivâ itmektedir. Burada bir def’a daha beyân etmiş olduğumuz vechle, Servet-i Fünûn bütün erbâb-ı dirâyetin nokta-ı ictimâ’iyesi idi. Dün Servet-i Fünûn (1.000)nci nüshasını çıkardı. Bu münasebetle risâlenin sahip ve nâşiri Ahmed İhsan Bey, gazetesinin bütün dostlarını, sâbık ve hazırdaki muharrîrlerini hoş bir şenliğe da’vet etmiş idi.

Ta’lîm ve terbiye ve mediniyet düşmanı olan istibdâd ile senelerce uğraşdıktan sonra gazetesinin (1.000)nci nüshasının intişârını görmek ve vatanının medeniyeti için, vuku’ bulan hıdmetâtına mukabîl hükümet-i meşrûtasının

Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matba'ası mürettibhânesinden diğerk bir manzara

teşekkürâtını kabul itmek Ahmed İhsan Bey için büyük bir şeref idi. Ma'ârif nazırı Emrah Efendi bi'z-zât matba'aya gelüb Servet-i Fünûna âhiren ihdâs olunan ma'ârif madalyasının ilk defa olarak ikinci rütbesini tevcih buyurdu. Servet-i Fünûn son ondokuz sene zarfında ifâ itdiği vazifeyi tekrar ifâ ve genç ashâb-ı liyâkâta bir nâm kazandırmağa sa'y ve gayret idebilir.

Ehliyet ve iktidârları şems-i hürriyet sayesinde inkişâf idecek olan Servet-i Fünûnun genç muharrirleri hep orada isbât-ı vücûd itmişler idi. Med'uvvin-i edebi bir sıfır hükmünde olan bu fennin etrafında toplandıktan sonra Sabah gazetesi muharrir-i siyâsisi Diran Kelkiyan Efendi söze ibtidâr iderek Servet-i Fünûnun medeniyet ve Edebiyât-ı 'Osmâniyeye ittiği hıdemât hakkında takdîrâtda bulundu. Bunun üzerine Ahmed İhsan Bey mü'essir sözler ile, eski mücâdelâtı der-hâtır iderek, nihayet elde idilen muvaffakiyetten dolayı izhâr-ı memnûniyyet iyledi. Bu münâsebetle OSMANISCHER LLOYD gazetesinin vekîli Servet-i Fünûnda intişâr iden Halid Ziya, Ahmed Hikmet ve Hüseyin Cahid beylerin âsârını ilk evvel Almanlara tanıtan olmak üzere hâzûruna takdim olundu.

Bu şenliğin yadigârı olmak üzere Servet-i Fünûnun (1.000)nci nüshası elimizde bulunmaktadır. Bu nüsha târîh-i edebiyât için kıymetdâr bir vesikâ

teşkil idecektir. Nüshanın birinci makalesinde Servet-i Fünûnun bir târîhçesi bulunmaktadır. Edebiyât-ı Cedide-i 'Osmâniye ile iştigâl idenler için bu (kronik) hâ'iz-i ehemmiyettir.

Matba'amızın Müştemilâtı ve Bazı İfâdât

Yeni matba'amız Nur-u 'Osmâniyede eski Mekteb-i Mülkiye karşısında kâ'indir.

Matba'amız binâsı 1.600 zirâ'ı mimâri bir 'arsa üzerine mübtenî olub bu arsanın 500 ârşun mikdâr-ı mahalli ileride matba'ayı tevsî' idebilmek üzere bahçe halinde bırakılmıştır. Binâe'n-'aleyh hal-i hazırda binâ terbiyen bin kûsur ârşun mahall işgâl ider. Bina kâmilen kargîrdir, katlar demir ve siman arma olduğu gibi çerçeveler demir, merdivenler dahi kâmilen taşdır, çatıdan mâ-adâ mahallinde ahşab kısmı bulunmayan binâmız her türlü ziyetden mahrûm fakat son derece metin ve rasindir; tam bir fabrika olarak inşâ olunmuştur. Matba'anın hey'et-i 'umûmiyyesi idâre ve atelyeler olmak üzere iki kısım dâ'ireden müteşekkîl olub bu bin'lar yek diğere demir köprülerle merbûtdur, arası demir camekânla kapalıdır. İdâre kısmının birinci katı müdüriyet, muhâsebe, vezne, abonman mu'âmelâtına tahsîs olunmuştur. İkinci katta hey'et-i tahrîriye ve müdüriyet-i 'umûmiyye odaları ve evrâk-ı matbu'a deposu bulunur. Üçüncü kat husûsi dâ'irelerden ve elektrikle işler fotoğraf çingograf atelyelerinden 'ibârettir. Asıl atelyeler kısmının birinci katı makineler, ikincisi mücellidhâne, dökümhâne, üçüncüsü mürettibhânelere mahsûsdur.

Makine dâ'iresinde 26 bargirlik, 10 bargirlik iki büyük gaz motoru işler ve 14 kıt'a muhtelif cesâmetde tab' ve destgâhlarını tedvîr ider. Motor ayrıca 95 amperlik bir dinamoyu tedvîr iderek bütün matba'ayı (350) elektrik lambasıyla garik-i ziyâ itmektedir.

Mücellidhânedeki keski, zımba, dikiş, yıldız, istampa makineleriyle zarf kâ'ine mahsûs makine vardır; dökümhânedeki her türlü kurşun kalıplar isâga olunur.

Mürettibhâne Fransızca ve Türkçe olarak iki kısma ayrılır; Fransızca kısmının yanında Rumca, Ermenice, Yahudice, hurufât şu'beleri mevcûddur. Mürettibhâne en müşekkîl ve nefis imalât-ı tab'iyeyi ta'ahhüd iyleyecek sûrette her nevi' piriç takımlarına ve tezyînât levhalarına mâlikdir.

Litoğraf makineleri son sistem olub bunların yanında yıldız ve zamk âlâtı dahi mevcûddur.

Zinkograf atelyesi son sistem âlât ve edevât sayesinde fotoğraf ve resimden çinko üzerine (projeksiyon elektrik) ile kalıp imalini te'mîn iyleyecek mükemmeliyettir.

'Umûm-ı matba'a müstahdemini 80 ile 120 kişi arasında, zamana ve işe göre mütebeddildir. Matba'anın makineleri sûret-i dâ'imede işlediği takdir-

de yevmiye (200) top kağıt istihlâk ider ve bunun bedeli, nev'ine göre vasa-ti olarak yevmiye yüz lira kıymetindedir. Matba'ada elvân ve müzeyyen her nev'i şirket hisse senedâtının tab'ı ve temsîli ve numerolanması için mü-kemmel takımlar mevcûddur. Şirket-i hayriyenin, Haliç vapurlarıyla Galata ve Beyoğlu tünelinin filigranlı hisse-i senedâtı matba'amızda tab' olunub vatandaşlarımızla ecânibe kudret-i sanatkârânemiz teslîm itdirilmiştir.

Matba'a şirketinin hesabâtı usûl-ı muzâ'if ile tutulduğu gibi kasa mu'âmelâtı Amerika sistemi otomatik hesap ve vezne makinesiyle ifâ olunur. Matba'amızı temâşâ itmek arzu iden zevât tahfîren müraca'ât buyururlarsa kendilerine cevaben bir yevm ve sa'at kabul bildirülür ve zaman-ı mu'ayyende teşrîf buyuracak zevât-ı kemâl teşekkürle kabul olunur.

1.200 haftaya karîb müddetdir devam iden Servet-i Fünûnun tekâmîl resim kalıbları numero tahtında ve dosya usûlüyle mahfûz bulunuyor. Arzu idenlere bu resimler icâr idilmektedir. Bunun şerâ'itini anlamak için matba'aya müraca'ât mercûdur.

Dest-i kârine takdîm iyileğimiz işbû katalogdan arzu idenlere derhâl meccanen takdîm ve irsâl ideriz. Katalogun ayrıca Fransızca nüshaları da tab' ve teşmîl itdirilmiştir.

Sonuç

Ahmed İhsan Tokgöz'ün yaklaşık 20 yıllık matbaacılık ve yayıncılık hayatını anlattığı bu çalışmada, Osmanlı devletinin son dönemlerindeki siyasi yaşam, İstibdad döneminin yayıncılık hayatına olan etkisi, II. Meşrutiyet'in getirmiş olduğu coşku ve matbaasının çalışmalarından bahsedilmiş, Türk yayın hayatına yaptığı katkı ve etkiler üzerinde durulmuştur.

Ahmed İhsan Bey (Tokgöz) tarafından hazırlanan bu yazıda, kendisinin matbaayı kurduğu sene olan 1306 (1889 / 1890)'den 1326 (1909) yani II. Meşrutiyet'in ilanına kadar olan süreç ele alınarak, matbaanın çalışmaları ve dönemin siyasi gücü ile giriştiği mücadeleleri kaleme almıştır. Ahmed İhsan Bey bu hatıratında, yayıncı olarak en çok tanındığı ve ün kazandığı, *Osmanlı edebiyat tarihinde* yeni bir dönemin temsilcisi olan *Servet-i Fünûn* dergisinden bahsetmektedir.

1876-1909 yılları arası devam eden ve *İstibdâd Dönemi - Devr-i İstibdâd* olarak adlandırılan dönem içerisinde devletin yıkılmasının önlenmeye çalışılması ve batı dünyasına karşı gösterilen siyasi tepkiler çerçevesinde alınan önlemler bünyesinde, bilginin topluma aktarılmasını sağlayan yayın faaliyetleri de yer almıştır. Aslında buna benzer önlemler Abdülmecid (1839-1861) ve Abdülaziz (1861-1876) döneminde de uygulanmıştır. Bu uygulamaların altında batı dünyasının Osmanlı devletinin hakim olduğu topraklar üzerindeki siyasi

ve ekonomik çıkarlarının ön planda olduğu da bir gerçektir. Bu sansür ve yasaklama politikası, Osmanlı toplumunun çeşitli kesimlerini, gelişen yeni siyasi akımlara, bakış açılarına, dünya görüşlerine, bilimsel ve teknik konulara kapatma amacını gütmüş ve yaklaşık 50 yıl boyunca etkisini sürdürmüştür. Ancak, XIX. yüzyılın ortasından itibaren Osmanlı devletinin siyasi, askeri ve ekonomik alanlarda uğradığı kayıplar, dönemin siyasi gücünü bu önlemleri de almaya zorlamıştır. İşte Ahmed İhsan'ın kurduğu *Servet-i Fünûn* da bu bakış açısı ile dönemin siyasi gücü tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır. Özellikle II. Abdülhamit döneminde uygulanan yoğun sansür girişimleri genellikle Osmanlı devletinin bütünlüğünü, toplumsal yapısını ve egemenliğini bozacak ya da sarsacak düşüncelerin aktarılmaya çalışıldığı yayınlardır. Bunlar arasında ilk sırada ise; tarih, coğrafya, sosyoloji gibi sosyal bilimler gelmektedir. Ayrıca Avrupalı gezginler tarafından ve XIX. yüzyılın çeşitli dönemlerini anlatan seyahatnamelerdir. Bunlar, dönemin siyasi gücü tarafından engellenmeye çalışılmış çoğuna da birer casus gözü ile bakılmıştır. Bu eserler arasında Avrupa'daki önemli siyasi ve ekonomik değişimlere yol açan fikir adamları, edebiyatçı, filozof ve bilim adamlarının yayınları da bulunmaktadır. Bunlara ek olarak Abdülmecit döneminden itibaren yurt dışına eğitime gönderilen ve buradaki fikir akımlarından etkilenen Türk-Osmanlı aydınlarının eserleri de yasaklanan yayınlar arasında yer almaktadır.

Bu sert tedbirler ve halka bilgi akışının kesilmesi, Osmanlı yayıncı, aydın ve matbaacılarını farklı uygulamalar geliştirmeye itmiştir. Bunların en ilginç, asıl amaçları halkı çeşitli konularda bilinçlendirmek olan ancak siyasi yönden halkı isyan ve tahrike yönlendiren yayınlar olarak baskı gören sosyal-siyasi-edebi yayınların, fen bilimlerine ve teknik konulara yönelik yayın yapacaklarına dair ruhsat almalarıdır. *Servet-i Fünûn*'da bu açıktan faydalanarak birkaç defa kovuşturma geçirmiş olsa da diğer benzer yayınlara göre uzun süre yayın hayatına devam etmiştir. Ahmed İhsan Matbaasına verilen yayın izni metin içinde şu şekilde ifade edilmiştir.

“...O zaman yine o nezârette bulunan hayr-hah bir zât işe çare buldu. Yevmi gazetelerden birisine haftada bir kere ilâveten bir kısım fenni çıkarılmak husûsunda kolayca müsa'âde idilmişdi. Bizde cerâ'id-i yevmiyeden birinin ismine izâfeten böyle bir kısım-ı edebî ruhsâtı alırsak muvaffakiyet me'mûl idi. Nikolaydi Efendi tarafından vakt-i zîrde Galatada çıkarılan “Servet” gazetesinin ismine izâfeten bir usbu'i mecmu'a-i fenniye ruhsâtı istedik. Şu hile-i resmiye sayesinde irâde-i hamidiye istihsâl olundu ve karihadan ona “Servet-i Fünûn” nâmı virildi. Çünkü biz (Servet) gazetesine bir ilâve-i fenniye istiyorduk, Abdülhamid

(Servet-i Fünûn) olsun dimişdi. Hile-i resmîyeyi ihzâr iden zâta- ki bugün istirahat-ı ebediyyededir-dâ'imâ minnetdarız. 1307 senesinde "Servet-i Fünûn" te'sîs idildi; birkaç vakt sonra "Servet-i Fünûn"un ruhsât-nâmesi, Ahmed İhsan nâmına tahvîl olunmuşdu."

Ahmed İhsan'ın kurmuş olduğu matbaa, hem edebiyat tarihimiz açısından hem de Türk matbaacılığının gelişimi açısından dikkate değer bir olay olmuştur. Yukarıda da ifade edildiği gibi *Servet-i Fünûn*, Türk edebiyat tarihinde yeni bir akımın temsilcisi olmuştur. Bu akım, *Edebiyat-ı Cedide* veya *Servet-i Fünûn Edebiyatı* olarak bilinmektedir. Ancak Edebiyat-ı Cedide'nin bu dönemdeki çabaları Osmanlı toplumunun tümünü kapsayamamış ve kendisinden sonra gelen akımlar tarafından şiddetle eleştirilmiştir.²⁰ *Servet-i Fünûn* yazarları arasında Rezaizade Mahmud Ekrem, Tevfik Fikret, Halid Ziya (Uşaklıgil), Süleyman Nazif, Mehmed Rauf, Hüseyin Cahid (Yalçın), Hüseyin Rahmi (Gürpınar), Ahmed Rasim, Celal Sahir (Erozan) ve Mehmed Akif (Ersoy), Cenab Şahabeddin, Hüseyin Siret yer almaktadır. *Edebiyat-ı Cedide* 1901 / 1902 yıllarında etkinliğini kaybetmiş ve yerini *Fecr-i Atî*'ye bırakmıştır.

Ahmed İhsan'ın Türk matbaacılığı ve yayıncılığı üzerindeki etkisi de oldukça önemlidir. Kendisinin hazırladığı yazıdan da anlaşıldığı gibi, o dönem İstanbul ve Anadolu'da kullanılmayan teknikleri ve yöntemleri matbaasında başarıyla kullanmış, günün teknik ilerlemelerini dikkatle takip etmiştir. Türkiye'de resimli dergi ve gazete yayıncılığının da öncülerinden ve rehberlerinden biri olmuştur. Hatta bu işle yakından ilgilenecek Avrupa'ya usta gönderme ve Avrupa'dan uzman getirme önerilerinde bulunmuştur. Bu gelişimlerden en önemlisi, resim basmada uygulanacak teknikleri yerinde görmek üzere yapmış olduğu Avrupa seyahatidir. Bu seyahati sonrasında Türkiye'de ilk defa çinko ile hazırlanan kalıplarla resim basımcılığı başlamış, bu sayede Anadolu ve İstanbul'a ait resimler *Servet-i Fünûn* sayfalarında görünmeye başlamıştır. Resimli baskılar sadece *Servet-i Fünun* dergisinde değil Ahmed İhsan Bey'in hemen tüm çalışmalarında ve matbaalarında bastığı eserlerde görülmeye başlamış, bu teknik hem kitapların daha fazla ilgi görmesini hem de basımcılıkta yeni bir dönemin açılmasına neden olmuştur.

Ahmed İhsan'ın Türk yayıncılık ve edebiyat tarihine kazandırmış olduğu ilkler onun eğitim, aile çevresi ve dünya görüşü ile de yakından ilgilidir. Yapmış olduğu seyahatler hem mesleği hem de dünya görüşü üzerinde önemli

20 Edebiyat-ı Cedide akımında Fransız edebiyatının geniş etkisi görülür. Şiirde *Sembolizm* ve *Par-nasizm*, roman ve hikayede *Realizm* ve *Natüralizm*'den etkilenmiştir. II. Abdülhamid'in istibdad devri sırasında eser veren Edebiyat-ı Cedideciler, toplum meseleleriyle ilgilenmekten uzaklaştılar. "Sanat için sanat" düşüncesini benimsediler; aydınlar için yazdılar. Bunun örneklerinden biri de bu dönemin yazarlarından olan Mehmed Rauf'un Ahmed İhsan'ın eserlerini çevirdiği realist yazar, Paul Bourget'den etkilenmiş olmasıdır.

etkiler yapmıştır. Ahmed İhsan girişimde bulunduğu işlerde Türkiye’de hep ilkleri gerçekleştirme özeliği de taşımaktadır. Başta *Jules Verne*, *Alphonse Daudet* gibi tanınmış edebiyatçıların Türk Toplumunu tarafından tanınması, bununla birlikte Fransız edebiyat eserlerinin Türkiye’de yaygınlaşması, seyahatname yayıncılığı, resimli dergi ve kitap basımcılığının yaygınlaştırılmasında önemli katkıları olmuştur. Özellikle seyahat kitaplarında, Jules Verne’in eserlerinden etkilendiği görülmektedir. Gezileri sırasında daha kaliteli bir yayıncılığın nasıl yapılması gerektiği, bu işin ekonomik, siyasi, kültürel nedenlere de bağlı olduğu, belediyecilik ve şehirciliğin önemi gibi dikkat çekici konularda gözlemler yapmış ve bu deneyimlerini Türk toplumundaki bozukluklarla ve yönetimden kaynaklanan problemlerle de karşılaştırarak seyahat kitaplarını eleştirel bir bakış açısıyla sunmaya çalışmıştır.

Ahmed İhsan, yayıncılık hayatında özellikle de II. Abdülhamit’in baskı, sansür ve yasaklama politikasının yoğun olduğu dönemlerde, çocukluk yaşlarında aklına koyduğu mesleğini sürdürmek ve daha ileriye götürmek için çaba göstermiş ve bunu yaparken oldukça titiz davranmıştır. Kendi anılarında bu dönemi oldukça ayrıntılı bir biçimde ele almış, dönemin yayıncılık ve edebiyat yaşantısını ortaya koymuştur. Özellikle 1930 ve 1931’de iki cilt olarak basılan *Matbuat Hatıralarım* adlı kitabı bu konuda gerçekten önemli bir kaynaktır. Ahmed İhsan Tokgöz sadece yayıncılık hayatında değil Osmanlı devletinin son dönemlerinde ve yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş sürecinde de önemli görevler üstlenmiştir. Bunlardan ilki 1912-1913 yılları arasında yapmış olduğu Beyoğlu Belediye Başkanlığı (Reisliği) görevidir. Ahmed İhsan Tokgöz bu görevinde yaklaşık iki yıl kalmış, daha önce gezdiği önemli Avrupa kentlerindeki belediyecilik uygulamalarını gerçekleştirmeye çalışmış ancak özellikle kapitülasyonlar nedeniyle bu amaçlarına ulaşamamıştır. Bu süreç içerisinde uzun zamandır hemen hemen tüm kamu kuruluşlarında büyük sorun olan rüşvet ile mücadele etmiş, temizlik, yol, elektrikli tramvay hizmetleri için alt yapı çalışmaları yapmıştır. Ancak, Haziran 1913’te sadrazam Mahmud Şevket Paşa’nın öldürülmesiyle birlikte değişen siyasi / toplumsal yapı ve kendisinin gövden azledildiği hakkındaki haberler nedeniyle bu görevinden istifa etmiştir (Ahmet İhsan Tokgöz, 1996: 22). Diğer dikkat çekici görevi 1921’de Ankara tarafından Cemiyet-i Akvam Müzaheret Cemiyetleri’ne üye olunması için kurulması önerilen ilk Türk Müzaheret Cemiyeti üyeliğidir. Ahmed İhsan Tokgöz bu cemiyetin üyeliğini Çanakkale milletvekili Şükrü Bey ve Cebel-i Bereket (Osmaniye) milletvekili Naci Paşa ile birlikte gerçekleştirmiş, 1922, 1923 ve 1924 yıllarında Lyon, Londra ve Varşova’da yapılan toplantılara katılmıştır. Ahmed İhsan Tokgöz, yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunu simgeleyen belge olan Lozan Anlaşması’nın

heyetinde yer alarak aydınlanmacı ve ilerici karakterini ortaya koymuş bunu yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli kurumlarından olan Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu) üyeliğiyle pekiştirmiştir. Ahmed İhsan Tokgöz son olarak 4. dönem Ordu milletvekilliği yaparak emekliye ayrılmış ve bundan sonraki hayatını yine kitaplar içinde sürdürmüş dergisine yazılar yazmayı devam etmiştir.²¹

Kaynaklar

Ahmed İhsan (1889), *Asya-yı Şarkıye Seyahat*. İstanbul: Alem Matbaası.

Ahmet İhsan (1909), *Tuna'da Bir Hafta*. İstanbul: Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekası.

Ahmed İhsan (1912), *Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi: Servet-i Fünun*. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi.

Ahmet İhsan (2007), *Avrupa'da Ne Gördüm: Tuna'da Bir Hafta*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Ahmet İhsan Tokgöz (1996), Haz: Bilge Ercilasun. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Burke, Peter (2000), *Gutenberg'den Diderot'a Bilginin Toplumsal Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

"Dersaadet ve bilad-ı selasede mevcut matbaaların belli bir düzene sokulması". (1856). DAGM. BOA. 356/15604, İradeler/Meclis-i Vala, 12 Zilka'de 1272 (15 Temmuz 1856).

"Dersaadet'de neşredilen resimli servet-i Fünun gazetesinin muhtaç olduğu muave-net akçesiyle Avrupa'dan getirilecek hakkak ücretinin tesviyesi". (1891). DAGM. BOA. DH..MKT. 1903/107, 19 Cemazi'ül-evvel 1309 (21 Aralık 1891).

"Dersaadet'de neşrolunmakta olan resimli Servet-i Fünun gazetesi için tab oluna-cak resimlerin burada yapılması ve bu alanda ustalar yetiştirilmek üzere Avrupa'dan bir üstat getirilerek Sanayi-i Nefise Mektebi'nde hakkak sınıfı teş-kili ve gazetenin imtiyazının Ahmed İhsan Bey'e verilmesi ile bu iş için gerekli paranın ne şekilde tesviye edileceği". (1891). DAGM. BOA. DH..MKT. 1909/112, 11 Cemazi'ül-evvel 1309 (13 Aralık 1891).

"Dersaadet'te Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaacılık Şirketi'nin bastırıp satışı sundu-ğu İzdivaç Mektupları adlı risalenin dini ve milli adaba aykırı konuları ihtiva ettiğinden yazarı ve yayımcısı hakkında kanuni takibat ve muamele yapılması". (1911). DAGM. BOA. DH..MKT. 9/52, 6 Rebi'ül-evvel 1329 (7 Mart 1911).

Ersoy, Osman (1959), *Türkiye'ye Matbaanın Girişi ve İlk Basılan Eserler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Gövsâ, İbrahim Alaettin [19..], *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, [y.y.], [yayl.y.]. [Tokgöz, Ah-met İhsan maddesi].

Harris, Michael (1987), *London Newspapers in the Age of Walpole: A Study of the Origins of the Modern English Press*, Cranbury, NJ: Associated University Presses.

21 Ahmed İhsan Tokgöz'ün *Servet-i Fünun*'da 433, *Ülkü*'de 6 olmak üzere 439 makalesi yayımlan-mış, ayrıca *Servet-i Fünun* dergisinde kendisi ile ilgili 11 yazı çıkmıştır. Bkz. *Ahmed İhsan Tokgöz*, Haz: Bilge Ercilasun, 1996, İstanbul. s. 181-206.

- İhsanoğlu, Ekmeleddin (1987), "Modernleşme Süreci İçinde Osmanlı Devletinde İلمي ve Mesleki Cemiyetleşme Hareketlerine Genel Bir Bakış". *Osmanlı İلمي ve Mesleki Cemiyetleri I. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu 1987* içinde (1-31). Yay. Hazl: Ekmeleddin İhsanoğlu. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Kabacalı, Alpay (2000), *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa, Basın ve Yayın*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Laberre, Albert [19..], *Kitabın Tarihi*, Çev: Galip Üstün. İstanbul: İletişim Yayınları.
- "Litoğrafya tezgahları hakkında hazırlanan matbaa nizamnamesinin uygulamaya konulması". (1857). DAGM. BOA. İ..MVL. 367/6095, 12 Cemazi'ül-ahir 1273 (8 Ocak 1857).
- "Masör Jerot Feton Gazetesi imtiyazı sahibi Ahmed İhsan Bey'in matbaası için Avrupa'dan İstanbul Gümrüğü'ne gelen harflerin kendisine teslimi hususunun Rüsumat Emaneti'ne bildirildiği". (1903). DAGM. BOA. DH..MKT. 650/52, 12 Zilka'de 1320 (10 Şubat 1903).
- "Matbaacı Ahmed İhsan Bey'in matbaası için Almanya'dan getirdiği mürekkeplerin gümrükten geçişine izin verilmesi hususunun rüsumat Emaneti'ne yazıldığı". (1903). DAGM. BOA. DH..MKT. 627/76, 6 Şevval 1320 (6 Ocak 1903).
- Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul: Cami, Tekke, Medrese, Mekteb, Türbe, Hamam, Kütüphane, Matbaa, Mahalle ve Selâtin İmaratları* (2003), Hazırlayan: Ahmed Nezhil Galitekin. İstanbul: İşaret Yayınları.
- "Polis mecmuasının birinci ve ikinci seneleri münderecatını havi fihristinin otuzdokuzuncu sayısına ilave olarak basılması için gereken paranın Servet-i Fünun Matbaası Müdürü Ahmed İhsan Bey'e havale için gerekenin yapılması". (1915). DAGM. BOA. DH..EUM.PMC 8/14, 21 Rebi'ül-ahir 1333 (8 Mart 1915).
- "Polis mecmuasının tab ve tertib masrafının Servet-i Fünun Matbaası Müdürü Ahmed İhsan Bey ve şürekasına ödenmesi talebi". (1915). DAGM. BOA. DH..EUM.MH. 96/4, 16 Safer 1333 (3 Ocak 1915).
- "Polis mecmuasının yirmidokuzuncu nüshasının çoğaltılıp basılması için gereken paranın Servet-i Fünun Matbaası Müdürü Ahmed İhsan Bey'e verilmesi". (1915). DAGM. BOA. DH..EUM.PMC. 8/12, 12 Rebi'ül-ahir 1333 (27 Şubat 1915).
- "Resimli Servet-i Fünun Gazetesi sahibi Ahmed İhsan Bey'in cam üzerine resim hakk ve tabı sanatını tahsil için matbaasına mensup bir ustanın Paris'e gönderilmesi ve sair istekleri hakkında". (1893). DAGM. BOA. İ..HUS. 12/1310/Za-55, 21 Zilka'de 1310 (6 Haziran 1893).
- "Sanayi-i Nefise Mektebi'nde hakkaklık muallimi olan Fransız Mösyö Napye'nin görev süresinin uzatılması". (1895). DAGM. BOA. İ..MF. 3/1313/M-2, 19 Muharrem 1313 (12 Temmuz 1895).
- "Sanayi-i Nefise Mektebi'nde hakkaklık sanatı tedarik etmekde olan Fransa erbab-ı sanayiinden Mösyö Nan'ın mukavele müddetinin uzatılması". (1895). DAGM. BOA. İ..MF. 3/1303/R-02, 8 Rebi'ül-ahir 1313 (28 Eylül 1895).
- "Servet-i Fünun gazetesi sahibi Ahmed İhsan Bey'in Almanya'dan getirttiği matbaa makinesinin vergisiz gümrükten geçişi". (1903). DAGM. BOA. İ..HUS. 109/1321/C-089, 21 Cemazi'ül-ahir 1321 (14 Eylül 1903).

- “Servet-i Fünun matbaası Sahib-i İmtiyazı Ahmed İhsan Bey namına Almanya’dan gönderilen matbaa harflerinin muayenesinden sonra sahibine teslimi”. (1906). DAGM. BOA. DH..MKT. 912/21, 21 Ramazan 1324 (10 Ekim 1906).
- “Servet-i Fünun matbaası imtiyaz sahibi Ahmed İhsan Bey’in matbaacı Ekene Fon Efendi’den satın aldığı ve matbaasında kullanacağı Litoğrafya Makinesinin taşınmasının engellenmemesi”. (1907). DAGM. BOA. DH..MKT. 1144/14, 19 Zilhicce 1324 (3 Şubat 1907).
- Tokgöz, Ahmed İhsan (1993), *Matbuat Hatıralarım*, Yay. Hazl: Alpay Kabacalı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Topdemir, Hüseyin Gazi (2002), *İbrahim Müteferrika ve Türk Matbaacılığı*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Türk Parlamento Tarihi TBMM - IV. Dönem 1931-1935 II. Cilt IV. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri* (1996), Haz: Fahri Çoker. Ankara: T.B.M.M. Vakfı Yayınları.
- Weber, Johann (2006), “Strassburg 1605: The Origins of the Newspaper in Europe”, *German History* 24 (3): 387-421.